

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Bakalářská práce

TŘETÍ DÍTĚ? REFLEXE FAKTORŮ OVLIVŇUJÍCÍCH
ROZHODNUTÍ POŘÍDIT SI TŘETÍ DÍTĚ Z POHLEDU
VYSOKOŠKOLSKY VZDĚLANÝCH MATEK

Autor: Petra Kydličková Hajská

Vedoucí práce: Mgr. Magdaléna Šťovíčková Jantulová

Praha 2014

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 27. 11. 2014

.....

podpis

Poděkování

Ráda bych poděkovala paní Mgr. Magdaléně Šťovíčkové Jantulové, vedoucí mé bakalářské práce, za její cenné rady, odborné vedení, ochotu a vstřícnost při zpracování této bakalářské práce.

Dále bych ráda poděkovala za podporu své rodině.

ABSTRACT

Třetí dítě? Reflexe faktorů ovlivňujících rozhodnutí pořídit si třetí dítě z pohledu vysokoškolsky vzdělaných matek.

V této bakalářské práci se zaměřuji na vysokoškolsky vzdělané ženy, které si pořídily se svým manželem ke svým dvěma stávajícím dětem ještě třetí dítě. Cílem práce je porozumět, jaké faktory, dle jejich názoru, vedly k rozhodnutí pořídit si ke stávajícím dvěma dětem ještě toto třetí dítě.

Práce je rozdělena na část teoretickou, metodologickou a empirickou. První část se zabývá vývojem rodiny od tradiční po současnou, dále změnami ve vývoji reprodukčního chování a nastíním několik teorií, které se snaží vysvětlit reprodukční chování jedinců, a zaměřím se na nejvýznamnější faktory, které ovlivňují narození dětí ve třetím pořadí.

V metodologické části nastiňuji metodiku výzkumu. Jako výzkumnou strategii jsem použila kvalitativní výzkum realizovaný formou polostrukturovaných rozhovorů.

Empirická část je věnována výzkumu, který jsem provedla mezi 9 informátorkami. Faktory, kterými jsem se zabývala, jsem rozdělila do následujících skupin: vzdělání matky, ekonomické podmínky rodiny, věk a aktéři, kteří ovlivňovali jejich rozhodnutí pořídit si ke svým dvěma dětem ještě dítě třetí.

Klíčová slova: rodina, vícedětné rodiny, třetí dítě v pořadí, rozhodování o počtu dětí v rodině, reprodukční chování

The third child? The reflection of factors influencing the decision to have or not to have the third child from the perspective of university educated mothers.

In this thesis I focus on women with university degree who had, apart from two current children, a third child with their husbands. The aim of the thesis is to understand which factors, according to their opinion, lead to their decision to have this third child.

The thesis is divided into theoretical, methodological and empirical parts. The first part deals with the development of the family from a traditional to a contemporary family, further on, with the changes in the development of the reproductive behaviour. Then I outline several theories which try to explain reproductive behaviour of individuals, and I focus on the most significant factors which influence the birth of children in the third order.

In the methodological part I try to outline the methodology of the research. I use the qualitative research, realized by the form of semi-structured interviews, as a research strategy.

The empirical part is dedicated to the research that I carried out with 9 informers. The factors, which I dealt with, were divided into the following groups: the education of the mother, the economic conditions of the family, the age and subjective perception of physical assumptions, and also the actors who influence the decision about the birth of the children in the third order.

Key words: family, multiple families, a child in the third order, decision on the number of children in the family, reproductive behaviour

OBSAH:

ÚVOD.....	1
TEORETICKÁ ČÁST	3
1 Historický exkurz – podoba a funkce rodin.....	3
1.1 Rodina v archaické společnosti	3
1.2 Rodina v tradiční společnosti	4
1.3 Moderní rodina.....	6
1.4 Současná – postmoderní - rodina	7
1.5 Česká rodina od 50. let 20. století	8
1.6 Česká rodina 21. století	10
1.7 Vývoj počtu dětí v rodině v ČR – se zaměřením na třetí dítě v pořadí.....	10
1.8 Preferovaný počet dětí v rodině	14
2 Změny v reprodukčním chování: vybrané teorie.....	14
2.1 Studie faktorů ovlivňující demografické chování v České republice	15
2.2 Mikrosociální přístupy	16
2.2.1 Teorie racionální volby.....	16
2.2.2 Teorie redukce nejistoty skrze rodičovství - hodnota dítěte	16
2.2.3 Teorie založená na lidských preferencích (preferenční teorie).....	17
2.2.4 Teorie konfliktních preferencí	18
2.3 Makrosociální přístupy.....	18
2.3.1 Vliv druhého demografického přechodu	18
2.3.2 Teorie inkoherece.....	18
2.3.3 Veřejné politiky a reprodukční chování.....	19
2.4 Faktory ovlivňující narození třetího dítěte v pořadí.....	20
2.5 Faktor vzdělání.....	21
METODOLOGICKÁ ČÁST	22
3.1. Výzkumné otázky.....	22
3.2. Výzkumná strategie a techniky sběru dat.....	23
3.3. Výběr a popis vzorku	23
3. 4. Charakteristika výzkumného souboru	24
3. 5. Základní údaje o informátorkách	24
3. 6. Realizace rozhovorů	25
3. 7. Vyhodnocování a interpretace získaných dat.....	25
3. 8. Etické problémy výzkumu	26

3. 9. Hodnocení kvality výzkumu	26
EMPIRICKÁ ČÁST	27
4. Rozhovory.....	27
4. 1. Vzdělání	27
4. 2. Ekonomické podmínky	30
4.2.1. Bydlení - bytová situace rodiny	31
4. 2. 2. Finanční situace rodiny.....	31
4. 2. 3. Životní styl rodiny	32
4.3. Věk a subjektivní vnímání fyzických předpokladů mít třetího potomka	36
4. 4. Aktéři ovlivňující rozhodnutí	38
4. 4. 1. Orientační rodina - počet dětí v orientační rodině a vztahy mezi členy rodiny.....	38
4. 4. 2. Manžel	41
4. 4. 3. Matka.....	44
4. 4. 4. Starší dvě děti	45
4. 4. 5. Kamarádky.....	46
4. 4. 6. Sociální prostředí – přátelé a známí	47
ZÁVĚR	49
LITERATURA:	55
Přílohy:.....	58

ÚVOD

Od 90. let 20. století dochází ke změně v reprodukčním chování obyvatelstva, kdy se celkově rodí stále méně dětí, mladí lidé často nevstupují do manželství a význam rodiny, která byla po celá léta považována za nejzákladnější prvek lidské společnosti, mění své podoby a funkce (Možný, 2006).

V České republice je sice stále mezi rodiči nejvíce upřednostňován dvoudětný model rodiny, ale na jedné straně přibývají rodiny pouze s jedním dítětem a na druhé straně lze zároveň např. v roce 2013 sledovat zvýšený počet dětí narozených ve třetím a vyšším v pořadí. Z celkového počtu 106 751 dětí se však v uvedeném roce narodilo 45 % dětí mimo manželství, přičemž dětí narozených ve třetím pořadí se narodilo 7 186, z toho mimo manželství 35,6 % (ČSÚ, 2014a,c).

Existují demografické a sociologické teorie, které se snaží vysvětlit, co má vliv na reprodukční chování obyvatel a které faktory reprodukčního chování jedinců ovlivňují. Tyto teorie se poměrně liší, ale shodují se v tom, že jeden ze zásadních faktorů, který má spíše negativní vliv na konečný počet dětí, je výše dosaženého vzdělání matky, přičemž se stoupajícím vzděláním se zvyšuje pravděpodobnost toho, že se ženám narodí nižší počet dětí, než je tomu u žen se vzděláním nižším (Pikálková, 2003, Hamplová 2002, 2003, Mareš 2008).

Pro svou bakalářskou práci jsem si zvolila téma, které je mi osobně blízké a které je dle mého názoru i pro bližší výzkum zajímavé. V posledních několika letech totiž stále více mých známých a přátel s vysokoškolským vzděláním, žijících v manželství, pořídilo svým dvěma dětem ještě sourozence a já sama jsem se také v jisté životní etapě ocitla v okamžiku, kdy jsem se rozhodovala, zda si také ještě třetího potomka pořídít. Zajímalo mě proto, jaké faktory u ostatních matek v jejich rozhodování pro třetího potomka hrály roli.

Hlavním cílem této bakalářské práce bude zmapovat a porozumět faktorům, které ovlivňovaly z pohledu vysokoškolsky vzdělaných matek jejich rozhodování, pořídít si ke dvěma stávajícím dětem ještě třetí dítě, tedy z dnešního pohledu založení vícedětné rodiny, a jaký vliv na jejich rozhodování mělo podle jejich názoru jejich vysokoškolské vzdělání. Ve své práci jsem se zaměřila na ženy, které žijí v úplné, tzv. nukleární rodině, kterou tvoří ony se svým manželem a jejich třemi společnými dětmi a nejsou praktikující věřící.

Práce je rozdělena na část teoretickou, metodologickou a empirickou. První část se zabývá vývojem rodiny od tradiční po současnou a změnami ve vývoji reprodukčního chování. Nastíním zde několik teorií, které se snaží vysvětlit reprodukční chování jedinců a zaměřím se na nejvýznamnější faktory, které ovlivňují narození dětí ve třetím pořadí.

Empirická část je věnována výzkumu, který jsem provedla mezi 9 informátorkami. Faktory, kterými jsem se zabývala, jsem rozdělila do následujících skupin: vzdělání matky, ekonomické podmínky rodiny, věk, sociální prostředí a aktéři, kteří ovlivňovali dle informátorek jejich rozhodování.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Historický exkurz – podoba a funkce rodin

„Rodina je skupina osob spojených přímým příbuzenstvím, jejíž dospělí členové a členky na sebe berou zodpovědnost za děti.“ (Gidenns, 2009: 308)

Rodina byla vždy významným prvkem společnosti, ale během historického vývoje se měnil její charakter, podoba, hodnota a funkce. Původní funkcí rodiny bylo především uspokojení materiálních potřeb a ochrana členů rodiny, ale v současné době rodina spíše uspokojuje emocionální potřeby svých členů a bohužel se stále častěji hovoří o krizi rodiny, což je patrné na stále se zvyšující míře rozvodovosti.

Jandourek popisuje dnešní rodinu jako „...skupinu osob, která je tvořena manžely a dětmi žijícími ve společné domácnosti. Děti mohou pocházet jak z tohoto nebo předchozích manželství nebo mohou být adoptovány.“ (Jandourek, 2008: 187). Matějček (1989) rodinu rozděluje na rodinu úplnou, tzv. nukleární, kterou tvoří oba rodiče a jejich děti, a rodinu neúplnou, kterou tvoří pouze jeden z rodičů, a to z důvodu, že jeden z rodičů chybí, např. v důsledku smrti nebo rozvodu.

Rodina 21. století se stala složitějším útvarem, protože vlivem rozvodovosti se za rodiny považují také taková seskupení osob, kde se různě kombinují způsoby soužití jak vlastních tak nevlastních dětí. Vzácností dneška ale nejsou ani rodiny bezdětné nebo vychovávající pouze jednoho potomka. Vícedětné rodiny, za které jsou považovány již rodiny se třemi dětmi, se v českém prostředí objevují stále vzácněji.

Ve své práci se budu zajímat především o rodinu úplnou, nukleární¹, založenou na manželství, protože právě podoba této rodiny dnes ustupuje před jinými formami soužití do pozadí.

1.1 Rodina v archaické společnosti

Archeologie dokládá, že původní lidé dnešního typu se objevují v době kamenné, a z archeologických výzkumů vyšlo najevo, že již tehdy žili lidé ve skupinách, které byly pokrevně spřízněné. Jednalo se o společnost klanovou, která svůj původ odvozovala od jednoho společného mýtického předka, sdílela stejný náboženský kult, obývala společné území a sňatky upravovala určitá pravidla (Matoušek, 1997).

---

¹ Někdy se pro výraz nukleární rodina používá též název rodina atomární nebo také manželská či párová (Jandourek, 2008).

Staří Řekové (8. a 7. stol. před n. l.) se organizovali do rodů (genos), také uctívali společného předka a od něj odvozovali své jméno. Pro rodinu používali výraz *oikos*, který měl širší význam než dnešní rodina, označoval spíše určitou společenskou jednotku, její majetek a hospodářství (Možný, 2006).

Ráz rodin období raného středověku lze vysledovat pouze ze zápisů z kronik a archeologických nálezů. Na naše území okolo 5. stol. před n. l. přišli Slované. Slovanská rodina žila ve vesnicích a hradištích, živila se zemědělstvím a její uspořádání bylo patriarchální. Tolerováno bylo mnohoženství, proto více významní muži měli více žen a u východních Slovanů je zase dokázáno soužití ženy s více muži (většinou bratry). Panenství se od žen před svatbou nevyžadovalo, ale po svatbě, kterou domlouvali otcové, se vyžadovala věrnost. Pozdější křesťanská středověká společnost byla tvořena několika stavy a každý stav měl svůj charakteristický typ rodiny. Nejrozšířenějším stavem byl stav „venkovanů“, který tvořil největší část tehdejšího obyvatelstva. Příbuzenství mělo v té době velký význam zvláště na vesnicích, kde posilovalo vzájemnou solidaritu (Matoušek, 1997).

Slovo *familia* zavedla až latina a převzala ho z germánských a románských jazyků, a ani tehdy neoznačovalo pokrevní vztahy, ale majetek domácnosti nebo hospodářství (Možný, 2006). Ve středověku a ve starověku nebyl používán pojem, který by odpovídal dnešní představě rodiny. Horský a Seligová (1997) uvádí, že ve středověku označuje slovo *familia* někdy pouze služebnictvo, ale jindy již okruh osob, který lze chápat podobně jako dnešní rodinu; nicméně termín, který by označoval okruh osob, který by tvořili pouze rodiče a jejich děti např. v němčině, až do 18. století zcela chyběl.

1.2 Rodina v tradiční společnosti

Rodinu v tradiční společnosti, jejíž uspořádání chápou Horský a Seligová (1997) jako opak moderní evropské rodiny, popisují jako skupinu osob, kterou tvořili nejen pokrevní příbuzní, ale i o širší okruh nepříbuzných osob žijících v jedné velké domácnosti, jejíž členové podléhali hospodáři nebo tzv. hlavě rodiny. Kritériem k příslušnosti k této skupině osob bylo tzv. společné stolování. Do rodiny tedy patřilo i služebnictvo, děvečky, pacholci, ale také neprovdané dcery nebo svobodní muži. Děti z chudších rodin často odcházely v poměrně nízkém věku do čelední služby a pro své budoucí povolání se připravovaly v jiných rodinách a naopak lépe situované rodiny přijímaly děti z rodin jiných (Horský, Seligová 1997).

Rodina tradiční společnosti byla tedy výrobní jednotka, která se věnovala obdělávání půdy, chovu dobytka nebo řemeslu. Sňatky se neuzavíraly mezi snoubenci z lásky, ale byly podmíněny ekonomickými a stavovskými zájmy. Výběr partnera pro své děti měli v rukou rodiče, oni

rozhodovali o tom, s kým jejich děti uzavřou sňatek. Ještě v 16. století byl sňatek zcela světskou záležitostí, ale církev v tomto období začíná usilovat o to, aby byl právě církevní obřad pro vznik manželství určující. Rodina a manželství byly též pod přísnou kontrolou církve a církevní mravouka měla přísné nároky na věrnost. Manželství bylo posvátným svazkem. V rodině panovala mužova autorita, mužské a ženské role byly jasně rozděleny. Velikost rodiny byla dána tím, zda spolu žilo několik generací nebo zda žilo pohromadě několik rodin sourozenců (tento druh soužití je typický spíše pro východní Evropu). Tradiční rodina se vyznačovala vysokou porodností. Žena rodila zpravidla až do konce svého reprodukčního období, dítě se v rodině narodilo jednou za dva roky a ženy v průměru za svůj život porodily 8 potomků. Avšak díky špatným hygienickým podmínkám, infekčním chorobám a také nedostatku kvalitního stravování docházelo k častým úmrtím nejen rodiček, ale též novorozenců (Horský, Seligová 1997).

Jiné to bylo v rodinách šlechty. Rodina zde byla vnímána jako velká uzavřená skupina osob, která spojovala členy společnosti jedné krve, kdy lze systém tohoto pokrevního příbuzenství označit slovem rod. Šlechtu spojovalo vědomí spojení osob pokrevně spřízněných, které měly společný původ a důvěrnost ve vzájemných stycích. Winkelhoferová (2011) uvádí, že šlechta pomocí sňatků udržovala mezi svými členy moc, majetek, význam a sílu. Všichni její členové žili podobným stylem života, podobně organizovali svůj volný čas a měli stejné zájmy. Od roku 1763 vycházel např. v habsburské říši tzv. Gothajský almanach, seznam všech šlechtických rodů, který sloužil k tomu, aby se v něm dohledal společný příbuzný i třeba několik generací zpětně a mohlo dojít k plánovanému sňatku. Pro ty, kteří nepatřili mezi členy šlechtických rodů nebo do širšího příbuzenstva, nebylo možné mezi šlechtu proniknout (Winkelhoferová 2011).

Tradiční rodinu chápe Možný (1999b) jako rodinu předindustriální. Základní funkce, kterou tradiční rodina plnila, byla podle Možného reprodukce, protože rodina byla jedinou legitimní cestou k plození dětí. Další významnou funkcí rodiny byla produkce, tedy schopnost uživit všechny členy rodiny, a zachování a předávání majetku z generace na generaci zajišťováním určitého statusu rodiny. Rodina též pečovala o své staré členy nebo nemocné členy a mezi další funkce rodiny patřilo vzdělání, výchova a socializace dětí. Role mužů a žen byly přesně dané a s tím souvisely činnosti, které byly vnímány jako výhradně mužské a ženské, ale ve výsledku byly tyto činnosti stejně významné a navzájem provázané, protože pomáhaly k přežití celé rodiny. Vztahy v rodině byly uspořádány hierarchicky a sloužily jako opora uspořádání celé společnosti (Možný, 1999b).

1.3 Moderní rodina

Tradiční rodinu vlivem průmyslové revoluce nahradila rodina moderní. Dochází k oddělení soukromého a pracovního života, který zahrnoval převážně domácí řemeslnou výrobu a napomohl k proměně rázu tradiční rodiny. Lidé z venkova opouštějí zemědělství a stěhují se do měst, rozvíjí se urbanizace. Postupně dochází k celkové změně v uspořádání společnosti. Zanikl feudalismus, monarchie, vznikl kapitalismus a stát. Pro rodinu je důležitý výdělek otce, který mu přináší placené zaměstnání a na kterém je celá rodina závislá. Ženě nadále náleží péče o děti a domov a ekonomická závislost na svém muži. Charakteristické pro složení moderní rodiny je rodina menší, kterou tvoří otec, matka a jejich děti, tedy tzv. rodina nukleární, která si chrání své domácí soukromí a odděluje ho od světa veřejného. Manželství jsou uzavírána z lásky, manželství klade větší důraz na interpersonální vztahy a větší pozornost se věnuje dětem. Vícegenerační rodiny jsou vzácností a domácnosti, které tvořily i osoby nepříbuzné, postupně zanikaly. Oslabuje se ekonomická funkce rodiny a rodina již není výrobní jednotkou, která by všechny své členy uživila, ale funkcí rodiny je péče o členy rodiny a jejich citová podpora (Možný, 1999b).

De Singly (1999) období moderní rodiny datuje do období od 19. století do 60. let 20. století a moderní nukleární rodinu charakterizuje podobně jako Možný manželskou láskou a tradičně oddělenými, ale doplňujícími se rolemi mezi mužem a ženou a velkou pozorností věnovanou dětem. De Singly také upozorňuje na vliv státu, který od konce 19. století začíná do rodiny zasahovat a který kontroluje, podporuje, ale také reguluje vztahy v rodině (chrání děti před tresty rodičů, dohlíží na hygienické podmínky nebo pomáhá rodičům s péčí o děti). Zavedením povinné školní docházky se děti ocitají na většinu času odděleně od rodičů a rodina ztrácí monopol na předávání vzdělání, respektování hodnot a životního stylu z generace na generaci. Ubývá početnějších rodin a dochází k zúžení nejbližšího společenství osob, které se stále více zaměřují na osobní vztahy mezi svými nejbližšími členy. Stále jsou však zájmy rodiny důležitější než zájmy jejich jednotlivých členů, což se však dle de Singlyho mění od poloviny dvacátého století, kdy podle jeho názoru dochází k narůstajícímu individualismu jednotlivých členů rodiny (de Singly, 1999).

1.4 Současná – postmoderní - rodina

Od padesátých a šedesátých let dvacátého století se moderní rodina proměňuje a dochází k proměně v rodinu tzv. *postmoderní*. Model ženy pečující o dítě a domácnost a pracující muž začíná být kritizován, a to hlavně díky vlivu feminismu a stále se zvyšující emancipaci žen. Ženy nastupují do zaměstnaneckého vztahu mimo domov, čímž se zvyšuje jejich autonomie, ale zároveň mohou zajistit určitou jistotu rodiny po ekonomické stránce. Lásce je věnovaná ještě větší pozornost a to je jedním z důvodů, proč, jak uvádí de Singly, se rodina a manželství stávají „křehčí“. Manželství již nekončí smrtí jednoho z partnerů, ale každý může svobodně ovládat svůj osud a jde mu o zachování své vlastní autonomie. Narůstá rozvodovost a stále více partnerů spolu žije bez uzavřeného sňatku. Tuto postmoderní rodinu charakterizuje autor zaměřením na vztahy a na to, co vztahy přináší jedinci. Nejdůležitější je spokojenost samotného jednotlivce a již není důležité to, aby existovala šťastná rodina, ale aby každý jedinec byl šťastný sám za sebe. Přesto rodina nemizí, nýbrž pomáhá jedinci uspokojit a realizovat své „já“, ale stále se zvyšuje závislost rodiny na státu, nezávislost na okruhu příbuzných a nezávislost mužů i žen na rodině. Děti jsou v rodině stále významné a jejich výchova směřuje k dvěma cílům: úspěchu ve škole a potažmo v zaměstnání a dále se klade důraz na osobní rozvoj dítěte. Tento typ rodiny označuje de Singly jako rodinu tzv. *současnou* (de Singly, 1999).

Současnou rodinu dále de Singly charakterizuje oddalováním vstupu do manželství, kdy se do manželství vstupuje pouze v případě, když partneři chtějí dítě. Život v nesezdaném svazku je oceňován více, protože více vyhovuje individuálním požadavkům partnerů, a mnoho jedinců do manželství nevstupuje vůbec. Vznikají domácnosti tvořené pouze jedním členem tzv. *singles*. Dle de Singlyho je to proto, že vznikly podmínky, které ovládnutí vlastního osudu umožňují - jednak zákony, které umožňují ukončení těhotenství a samotná antikoncepce, a dále to, že „*bývá upřednostňován hodnotový systém, který vyzdvihuje autonomii jednotlivců a snižuje hodnoty materiálního a symbolického dědictví*“ (de Singly, 1999: 88).

Také Možný (2006) vysvětluje další výrazné změny v uspořádání a funkci rodiny ve spojitosti s obdobím po druhé světové válce. Významná byla vlna porodů, tzv. „poválečného baby boomu“, začaly se rodit děti generaci těch, kteří se účastnili války a kteří si nyní vážili rodinného života. V padesátých letech se zlepšují hospodářské poměry, nově založená rodina zakládá i svou novou domácnost a stále častěji se objevuje model nukleární rodiny. V šedesátých letech ovšem končí baby boom, rozvolňují se vztahy díky větší sexuální uvolněnosti, stále více mladých má první sexuální zkušenosti ještě před sňatkem. Vlivem antikoncepce nastupuje období, kdy mohou ženy zcela

legitimně přerušit těhotenství, což má za následek to, že se rodí méně dětí. Nejčastější formou rodiny je rodina žijící v manželském svazku se dvěma dětmi, ale počet rozvedených manželství stále roste. Sociologové v této souvislosti hovoří o krizi nebo rozpadu rodiny. A jak uvádí Možný (2006), rodině zbývá jediná funkce, a sice poskytování citové podpory svým členům.

1.5 Česká rodina od 50. let 20. století

Po druhé světové válce na našem území, které nebylo zničeno bombardováním, jak tomu bylo u okolních států, nejprve docházelo k hospodářskému rozkvětu. Dobře fungovala průmyslová infrastruktura, byl zde dostatek kvalifikované pracovní síly. Také v české rodině „*Vládne představa šťastné dvougenerační rodiny ve vlastním domě s alespoň třemi dětmi*“ (Možný, 2006: 51). Změna režimu a nastolení komunismu měly bohužel za následek úpadek průmyslového hospodářství a celkové změny ve společnosti a v rodině.

Tzv. druhý demografický přechod, který je datován v západních evropských zemích do druhé poloviny dvacátého století, přináší do českých zemí opět změnu v reprodukci, která souvisí se změnou v komunistický režim. Jinde v západní Evropě se věk jedinců při vstupu do manželství zvyšuje, u nás se snižuje. Pro komunistický režim v Československu začal být typický nízký věk, při kterém se vstupovalo do manželství. Častým důvodem vstupu do manželství bylo těhotenství ženy. Krátce po svatbě se ženě narodili nejčastěji dva potomci². Socialistický stát se snažil silně ovlivňovat životy rodin a chtěl si je přisvojit tím, že se tzv. „staral“ - nabízel, jak uvádí Možný (1999a) sociální zařízení pro malé děti, školní zařízení a mimoškolní organizace. Rodiny se ale proti snaze zasahování ze strany státu naopak semkly a díky určité síti příbuzenských vztahů a konexí mezi známými, fungoval systém, který pomáhal získat nedostatkové zboží, služby nebo usnadňoval umístování dětí na školách.

Nástup normalizace po roce 1968, kdy naše společnost ztratila šanci stát se součástí západního světa, a období 70. let 20. století, období označované v médiích a literatuře jako „Husákův režim“, přispěl k tomu, že se společnost opět a ještě více stáhla do rodin. A protože se socialistickému státu podařilo uspět s pronatalitní politikou, kterou začal podporovat rodiče formou výhodných novomanželských půjček na bydlení v nově postavených panelových domech, prodloužil mateřskou dovolenou a zvýšil přídatky na děti, došlo k největší populační vlně v historii české demografie.³ Nejčastější formou

---

² Dvoudětná rodina byla a vlastně je dodnes považována za běžný model rodiny. Ideál dvoudětné rodiny má v České republice dlouholetou tradici a názory na ideální počet dvou dětí v rodině jsou v české populaci poměrně stálé, což dokládá řada sociologických výzkumů (Pakosta 2009, Hamplová 2003).

³ Mezi nejsilnější ročníky patří právě generace narozená v letech 1974 – 1975, kdy se v České republice v roce 1975 narodilo 192. 000 dětí (Možný, 2002).

rodiny je tedy rodina žijící v manželském svazku se dvěma dětmi, ale počet rozvedených manželství stále roste a častý je také model soužití dvou rozvedených jedinců, protože stát nepodporoval uzavírání druhých a dalších manželství (uzavřením dalšího manželství by například vdovci/vdovy přišli o vdovský důchod). V Československu té doby bylo dosaženo téměř 100% zaměstnanosti českých žen a oba rodiče tedy chodili do zaměstnání (Možný, 2002).

Revoluční rok 1989 přinesl a způsobil velké změny ve společnosti a také v demografickém chování obyvatelstva⁴. Ekonomická a sociální přeměna společnosti znamenala změny v reprodukčním chování. Pro toto období je typický pokles porodnosti, méně uzavřených manželství, stoupající počet nemanželských dětí a dobrovolnou bezdětnost (Možný, 2002).

Zánikem totalitární společnosti se postupně navracelo k právnímu státu, od řízeného hospodářství ke svobodnému tržnímu hospodářství. Otevření hranic, možnost svobodného cestování, snadnější přístup ke vzdělání a nové šance v podnikání znamenaly nové možnosti. Lidé se tentokrát ocitli opět pod tlakem, se kterým se museli vyrovnat. Dochází ke zvyšování nezaměstnanosti, roste inflace, snižují se vyplácené příspěvky a celkově se snižuje životní úroveň v ČR. Právě proto v takovýchto podmínkách nebylo nezvyklým jevem odložení pořízení potomka (Možný, 2002).

O krizi v rodině, způsobené novými možnostmi spojenými se změnami s rokem 1989, konkrétně s podnikáním, hovoří Matoušek (1997). Typický muž té doby je muž, který podniká, omezuje čas trávený s rodinou, což se někdy snaží kompenzovat větším finančním přínosem do rodinného rozpočtu, ale někdy naopak rodinu zatěžuje tím, že neustále investuje do dalšího podnikání, a v rodině vzniká finanční a citová nejistota. Ale podnikají také ženy a někdy dosahují větších příjmů než muži a získávají ve společnosti lepší postavení. Omezuje se jejich činnost v domácnosti a do pomoci o péči o rodinu a domácnost zapojují osoby z vnějšího prostředí v podobě placených chův nebo pracovníků úklidových agentur. Děti jsou vystavovány většímu tlaku na své výkony ve škole, protože budoucí úspěch už nezajistí síť známých, ale výše a kvalita vzdělání. Nejsou ani výjimky, že v důsledku podnikání obou rodičů je o děti projevován menší nebo dokonce žádný zájem (Matoušek, 1997).

Toffler (1980 in Matoušek 1997) hovoří o rodině konce 20. století jako o rodině, kterou ovlivňují nové moderní, zvláště informační technologie. Rodiny nejsou zakládány kvůli dětem, ale proto, aby byly zvláště uspokojeny potřeby dospělých jedinců, a podle jeho názoru to je důvodem, proč jsou tyto rodiny méně stabilní. Autor dále uvádí, že podobu současné rodiny ovlivňuje to, že byly ženy

---

⁴ Demografické chování – chování lidí spojené s demografickou reprodukcí, která se přímo váže k jednotlivým demografickým událostem (početí a rození dětí, sňatky, rozvody, potraty). Demografické chování vychází z instinktů a přirozených potřeb jedinců (Kalibová, Pavlík, Vodáková, 2009).

v důsledku světových válek nuceny vstoupit na trh práce, a ovlivňuje ji dále společenský blahobyt a postmoderní názorové klima, které v dnešní společnosti panuje. Žena je schopna se v dnešní době postarat sama o sebe a i o své dítě, a to proto, že se stále více odpovědnosti, kterou měla rodina, přesouvá na stát (vzdělání, výchova nebo péče o nemocné). Autor do budoucna předpovídá rozšiřování dalších nových forem rodiny. Domnívá se, že rodinu bude tvořit pouze dítě a jeden rodič, nebo půjde o rodiny homosexuálů, kdy biologickým rodičem bude jeden z nich, nebo budou rodiny tvořeny prarodiči a jejich vnuky, protože rodiče se budou věnovat své pracovní kariéře.

1.6 Česká rodina 21. století

Rodina 21. století má mnoho podob. Objevují se nové vzorce rodinného chování, stále více dětí se rodí mimo manželství. Zvyšuje se množství neúplných rodin, a to právě v důsledku rozvodovosti a také vlivem již zmíněného stoupajícího podílu dětí narozených mimo manželství. Zmenšuje se počet členů v rodině, což je způsobené menším podílem dětí narozených ve vyšších pořadích, a zároveň roste podíl dětí narozených především v prvních dvou pořadích. V důsledku rozvodovosti, ale i následně opakovaného uzavření manželství nebo pouze společného soužití s novým partnerem, vznikají nové formy rodiny, pro které jsou typické složitější vazby v podobě nevlastních rodičů, dětí nebo sourozenců. Počet vlastních sourozenců je nízký ale na druhé straně přibývá dětem počet sourozenců nevlastních. Rodiny 21. století tvoří rodiny úplné, ale dochází ke stále častějšímu výskytu rodin neúplných nebo znovu zrekonstruovaných (Šťastná, 2006).

Pakosta (2009) však vidí rodinu a význam dítěte v 21. století pozitivněji. Uvádí, že první století nového tisíciletí bude stoletím dítěte, protože již dnes z chování rodičů vyplývá, že si dítě pořizují především pro uspokojení svých citových a psychických potřeb a dítě jim zajišťuje celoživotní radost a štěstí. Ostatní důvody, jako vliv sociálních norem nebo sociálního tlaku okolí, které dříve vedly k pořízení dítěte, stojí při jejich rozhodování v pozadí. Zároveň ale také stále panuje mezi mladou generací názor, že dítě je nejen zdrojem radosti, ale přináší také ztráty, protože jeho pořízení znamená pro rodiče omezení a nepříjemnosti, se kterými se musí během života vypořádat (Pakosta 2009).

1.7 Vývoj počtu dětí v rodině v ČR – se zaměřením na třetí dítě v pořadí

Nastínit vývoj počtu dětí v rodině od nejstaršího období je vzhledem k nedostatku vhodných dat značně problematické. Znovu je třeba upozornit na to, že pojmem rodina, jak bylo zmíněno výše, se dříve neoznačovali pouze pokrevně příbuzní, ale také nepříbuzné osoby, které sdílely jednu společnou domácnost. Jisté je, že se ve srovnání s dneškem vzhledem k nedostatku antikoncepčních

metod rodilo mnohem více dětí a ačkoliv se může zdát, že počet dětí v rodině byl vysoký, byla zároveň vysoká porodnost provázena vysokou úmrtností (Horský, Seligová 1997).

Život našich předků a počet dětí v rodině byl závislý na faktorech, které již v dnešní době počet narozených dětí neovlivňují. Neúroda způsobená výkyvy počasí mohla následně vyvolat hladomory nebo dlouhodobé hladovění obyvatelstva. Špatná nebo zanedbatelná hygiena přispívala k častému šíření epidemií nemocí, jako byl mor, cholera nebo tyfus. Pustošení země vojsky, která například v 17. století přešla přes naše území, způsobovalo pokles počtu narozených dětí a také neustálá nejistota z budoucnosti a stresy způsobovaly odklady sňatku a tím omezování počtu narozených dětí nebo měly za následek dočasnou sterilitu žen (Fialová, 1996).

Od 18. století, v době starého reprodukčního režimu⁵, začala žena s reprodukcí kolem dvacátého roku svého věku a následně se jí v rozmezí jednoho až dvou let narodil jeden potomek. Pro počet dětí v rodině byl rozhodující věk žen při sňatku a délka trvání manželství. Poslední dítě porodila kolem 40. roku a nebylo tedy výjimkou, že za svůj život přivedla na svět 8 – 10 dětí⁶. Ale vzhledem k vysoké úmrtnosti novorozenců a batolat nebyla velká naděje na to, že se dítě dožije svých desátých narozenin. Ještě koncem 18. století se asi šest z deseti novorozeňat nedožilo desátých narozenin. V českých zemích dosahovala dětská úmrtnost 28% a do věku čtyř let zemřelo dalších 10% živě narozených dětí (Fialová, 1996).

Počet dětí souvisel s ekonomickou situací rodiny. Více dětí se tedy nevyskytovalo v rodinách s nižším sociálním postavením, ale právě naopak v rodinách lépe zajištěných, které mohly dětem poskytnout lepší péči a stravu. V případě, že se přece jen v chudé rodině dožilo staršího věku více dětí, byly poslány do služby do jiných lépe situovaných rodin a v mnoha případech se již ke své původní rodině nevrátily zpět (Matoušek, 1997). Přestože v rodinách lépe situovaných, a zvláště pak v rodinách šlechty, byla větší pravděpodobnost, že děti zůstanou u rodičů do staršího věku, i pro ně existoval velmi podobný scénář. V rodinách šlechty nejstarší potomek mužského pohlaví zdědil majetek a zůstal v rodovém sídle rodiny, ale mladší bratři museli domov opustit. Pro prostředního byla určena služba církvi a pro nejmladší vojenská kariéra. Dívky byly sice zaopatřeny věnem, ale zase v nižším věku, než tomu bylo v rodinách chudých, byly provdány a následovaly svého manžela do jeho bydliště (Winkelhoferová, 2011).

---

⁵ Starý reprodukční režim je režim reprodukce obyvatelstva, typický pro období do tradiční společnosti. Během raného novověku se projevují některé zásadní změny v souvislosti s celospolečenskými procesy, které vyústí v nový demografický režim. Nový demografický režim nastupuje postupně od 17. století a ve střední Evropě je spojen s událostmi roku 1848 (Horský, Seligová 1997).

⁶ Horský, Seligová (1997) uvádí průměrný věk při posledním mateřství zjištěný pro 17. a 18. století 40 až 42 let

*První demografický přechod*⁷ souvisel se změnami ve společnosti a byl charakterizován především omezováním počtu dětí vyššího pořadí a porodů starších žen (Rychtaříková in Mansfeldová 2002). S vlivem rostoucí životní úrovně, hygieny a nových lékařských objevů se snižovala úmrtnost a došlo také ke změně myšlení, kdy dítě nebylo považováno za dar od Boha, ale rodiče sami rozhodovali o jeho počtu. Začalo být výhodné mít méně dětí, protože jim rodiče chtěli zajistit vzdělání a lepší start do života a příjem.

Ve třicátých letech 20. století již klesl počet dětí na jednu ženu pod 2,1, což ale pravděpodobně souviselo také s hospodářskou krizí. První demografický přechod končil v evropských zemích před druhou světovou válkou a pro české země té doby jsou typické 2 - 3 děti připadající na jednu ženu (Rychtaříková in Mansfeldová 2002).

Po druhé světové válce dochází k zakládání nových rodin. Na našem území se k tomu vyskytovaly příznivé podmínky, jak bylo již uvedeno v předchozí kapitole, protože naše území nepostihly tak závažné válečné ztráty, jako tomu bylo jinde v Evropě. Ukázkou je hodnota úhrnné plodnosti 2,67 dítěte na ženu v roce 1945 a v následujícím roce 1946 již 3,25 dítěte na jednu ženu, což byla maximální hodnota, která se bohužel již do dnešní doby znovu neopakovala. Počet živě narozených dětí překonal hodnotu 200 000 (Fiala, 2002).

V padesátých letech vlivem politických změn lidé opět odkládali vstup do manželství a i v rodinách, kde její členové nebyli postiženi politickými procesy, se snižují počty dětí. Fiala (2002) uvádí, že zatímco rostla plodnost prvních dětí v pořadí, plodnost druhého a třetího dítěte klesla do roku 1953 téměř o 10%. V roce 1956 dochází k dalšímu prohloubení poklesu úhrnné plodnosti zavedením zákona, který umožňoval umělé přerušování těhotenství. V roce 1957 se narodilo o 1.800 méně třetích „nechtěných“ dětí než v roce 1956 a v roce 1959 již dokonce ještě o 8.755 méně, celkově se narodilo od roku 1950 nejméně dětí v roce 1959 a 1960 (podobná data lze pozorovat v roce 1989). Zároveň je z dat možné sledovat, že v naší populaci převládal dvoudětný model rodiny, který způsobovaly nízké přídatky na děti a tlak na zaměstnanost žen, jehož jasným důsledkem bylo to, že ženy neměly zájem o udržení vícečetné rodiny (Fiala, 2002).

Šedesátá léta a s nimi spojený druhý demografický přechod opět přináší snižování úrovně plodnosti, kdy stát zasahuje zvýšením přídatků na děti, mění se důchodový věk podle počtu dětí a prodlužuje se mateřská dovolená. Rok 1964 na tuto změnu zareagoval tím, že se narodilo nejvíce třetích dětí

---

⁷ První demografický přechod (nebo-li demografická revoluce) - souvisel se změnami ve společnosti a přinesl též změny v reprodukci obyvatelstva; je spojován s obdobím industrializace, urbanizace a vznikem národních států. V Evropě skončil před 2. svět. válkou (Rychtaříková in Mansfeldová 2002).

(20 714) od konce padesátých let, znamenalo to tedy, že rodiče se rozhodli pro třetí dítě, které dříve z nějakých důvodů odkládali. Opakem je situace z konce šedesátých let a nejistá situace v Československu zvláště v roce 1968, jejichž důsledkem byl propad plodnosti a historické minimum narozených třetích dětí (13 256) (Fiala, 2002).

Se sedmdesátými lety je spojená opětovná snaha zvýšení plodnosti pomocí prenatální politiky státu, což se nejvíce podařilo v roce 1974 – 1975 (úhrnná plodnost činila 2,43 dítěte). Od roku 1978 ale začíná již počet narozených dětí opět klesat, ale přesto se stále úhrnná plodnost drží nad hranicí 2 děti na ženu. Děti matek, které porodily dítě v tomto období, jsou označovány jako Husákovy děti⁸. Od osmdesátých let plodnost více méně neustále klesá a za stále běžný model jsou považovány dvě děti v rodině (Strašilová, 2013).

Dalším zlomem, který měl vliv na změnu reprodukčního režimu je rok 1989. Stát, který původně podporoval prenatální politiku, nyní zrušil nebo omezil některá opatření, což způsobilo další změny v chování obyvatel a přineslo nejmenší počet dětí narozených od roku 1960 (128 356) a stále více dětí narozených mimo manželství a opět odkládání narození třetích dětí ať manželských, tak i nemanželských. Až do roku 1999 klesala úhrnná plodnost, a sice až na nejnižší hodnotu 1,13 dítěte na jednu ženu (Strašilová, 2013).

Pro počátek 21. století a „magický“ rok 2000 je zajímavé sledovat zvýšení počtu třetích dětí na 9 143, na což mohlo mít vliv přání rodičů mít potomka s tímto datem narození, a dokonce na přelomu tisíciletí po České republice probíhaly nejrůznější soutěže s finanční odměnou pro rodiče, jejichž dítě se narodí jako první v tomto roce nebo naopak jako poslední v roce 1999 (ČSÚ, 2006).

S postupným dozráváním a stárnutím generace tzv. Husákových dětí dochází ke zvyšování počtu narozených dětí, kdy největšího maxima dosáhl celkově rok 2008, a to i ve zvýšeném počtu narozených 2 – 3 dětí (Strašilová, 2013).

Zajímavý je rok 2013, kdy se sice celkově narodilo méně dětí než v roce 2012, ubylo prvorozených a druhorozených dětí, ale přibylo více dětí narozených jako třetí a další pořadí. Bohužel podle Projekce obyvatelstva 2013 se očekává i nadále pokles narozených dětí, což se vysvětluje tím, že do věku nejvyšší plodnosti vstupují slabé ročníky právě z druhé poloviny 80. a 90. let (ČSÚ b Projekce obyvatelstva, 2013).

---

⁸ Někteří odborníci termín *Husákovy děti* považují za poněkud nepřesný a zavádějící. Podle nich nárůst porodnosti způsobila populačně silná poválečná generace (Strašilová, 2013).

1.8 Preferovaný počet dětí v rodině

Přestože z předchozí kapitoly vyplývá, že se počet dětí narozených ve vyšším v pořadí lehce zvyšuje, stále Česká republika patří k zemím, kde preferovaný počet dětí nepřesahuje konečný počet narozených dětí.

Z výzkumu *The Value of Children 2006* vyšlo najevo, že by lidé ve věku 28 – 34 let (tedy skupina respondentů patřící právě ke generaci tzv. Husákových dětí) měli v ideálním případě nejraději 2,5 dítěte, avšak tyto své plány nakonec nezrealizují. Stále tedy dochází k jistému rozdílu mezi počty dětí, které by si jedinci přáli a kolik jich skutečně přivedou na svět. Z výzkumu dále vyplynulo, že je v České republice stále nejvíce preferován dvoudětný model rodiny a negativně je vnímán model rodiny s jedináčkem nebo rodina bez dětí (Pakosta, 2009).

Také Sirovátka (2006) uvádí, že výsledky mezinárodních šetření populačního prostředí v Evropě opakovaně dokazují, že mladí lidé si děti stále přejí a že pokud by mohli realizovat své představy o počtu dětí, jejich počet by se blížil k hodnotám blízko reprodukční hranici⁹. Bohužel tyto své představy nakonec nerealizují, neboť jim během života vstoupí do cesty překážky, které jejich původní plány pozmění, a tak se původně plánovaná představa o počtu dětí v konečném výsledku nerealizuje.

V následujících kapitolách bych se ráda věnovala teoriím, které se snaží vysvětlit, proč dochází zvláště od 90. let 20. století ke změnám v reprodukčním chování obyvatel, a faktorům, které ovlivňují muže a ženy při rozhodování o počtu narozených dětí.

2 Změny v reprodukčním chování: vybrané teorie

Zabýváme-li se otázkou počtu dětí a rozhodování o počtu dětí v rodině, pak se budeme zajímat o tzv. reprodukční chování jedinců. Reprodukční chování jedinců se vztahuje k chování manželských párů a souvisí se sňatky a rozvody (Kalibová, Pavlík, Vodáková, 2009).

Na reprodukční chování má vliv mnoho faktorů a existuje několik teorií, které se snaží změny v reprodukčním chování jedinců vysvětlit. Demografové se zaměřují zejména na faktory, které ovlivňují individuální chování jedinců, ekonomové pak věnují pozornost mikro- nebo makroekonomickým faktorům, sociologové chování jedinců studují na základě vzájemného působení faktorů kulturně-hodnotových a strukturálních (Sirovátka, 2006).

---

⁹ Reprodukční hranice plodnosti je 2,1; současně je v ČR 1,18 (ČSÚ, 2014a).

A přestože se v posledních letech stále více výzkumů snažilo vysvětlit faktory, které determinují reprodukční chování a které nejdůležitěji ovlivňují snižování plodnosti, jež značně znepokojuje jak demografy, tak sociology a ekonomy, neexistuje mezi autory jednotlivých teorií jednoznačná shoda na tom, které faktory mají na změny v chování jedinců nejdůležitější vliv, nebo se objevují vysvětlující teorie velmi protichůdné (Hamplová, 2003).

2.1 Studie faktorů ovlivňující demografické chování v České republice

V České republice se během 90. let uskutečnilo také mnoho empirických šetření, která se zabývala proměnou rodinného chování a která se snažila objevit faktory, které muže a ženy při rozhodování o narození dětí ovlivňují. Mezi první výzkumy patřil výzkum Českého statistického úřadu v roce 1993 *Šetření reprodukce a zdraví žen*, poté následoval mezinárodní výzkum *International Social Survey Programme (ISSP)* v roce 1994, který organizoval Sociologický ústav AV ČR, a dále následoval výzkum *Rodina 94* a *Rodina 96*. V roce 1997 se zapojil Český statistický úřad do mezinárodního projektu *Šetření rodiny a reprodukce (Family and Fertility Surveys)*, který zkoumal demografické chování, historii práce a zdraví žen. Další výzkum se pak konal v roce 2002 *ISSP Rodina a gender role 2002*, v roce 2006 – 2007 *Rodina, zaměstnání a vzdělání*.

V České republice existují dva názory, které se pokoušejí interpretovat demografické změny: první skupina vědců, mezi které patří např. Rabušič (1997, 2001, 2002 in Hamplová 2003) a Kocurková (1997 in Hamplová 2003), Sobotka (2002 in Hamplová 2003), je toho názoru, že se jedná o hodnotové změny, které souvisí s tím, že ČR zažívá období tzv. *demografického přechodu*, a naopak jiní autoři, např. Rychtaříková (1997, 1998, 2001 in Hamplová 2003) vysvětlují pokles plodnosti a sňatečnosti jako součást sociálních problémů, které souvisí s ekonomickou transformací.

2.2 Mikrosociální přístupy

2.2.1 Teorie racionální volby

Teorie racionální volby má svůj původ v ekonomické teorii, která se snaží vysvětlit reprodukční chování jedinců pomocí porovnávání nákladů a zisků, které jim plození a výchova dětí přináší, s porovnáním s jinými možnostmi, které se jim nabízejí. I v tomto případě se snaží jedinci svým jednáním maximalizovat svůj užitek. Snížená plodnost je tedy vysvětlována jako důsledek změny priorit rodičů, kteří se rozhodují pro to mít potomky v porovnání s jinými možnostmi, které by tímto ztratili. Náklady na dítě jsou z ekonomického hlediska brány jako *cena příležitosti* a za *prospěch* z dítěte je považován jak zisk ekonomický, tak také emocionální nebo sociální. Tato teorie vysvětluje menší plodnost jako dopad vyšších nákladů na dítě a nižších rodinných příjmů nebo jako dopad změny v preferencích pro plození dětí ve srovnání s jinými životními plány (Becker 1997 in Sirovátka 2006).

2.2.2 Teorie redukce nejistoty skrze rodičovství - hodnota dítěte

Šťastná (2007) vysvětluje, že k tomu abychom mohli hodnotit vývoj plodnosti, je potřeba pochopit motivační faktory, které se skrývají za touhou mít děti.

V českém prostředí se otázkou hodnoty dítěte zabývá Mareš (2008), který uvedl jako nejčastěji preferovanou motivaci žen k mateřství „*unikátní druh lásky mezi ženou a dítětem a dále příležitost sdílet a potřeba poskytnout dítěti sourozence*“ a jako největší pozitivum mateřství „*vlastní osobnostní růst a láska a štěstí, které matky s dětmi zažívají*“ (Mareš, 2008: 294). Marešova analýza se tedy přiklání k emocionálnímu užitku z dětí, který vítězí nad prospěchem materiálním. Autor dále uvádí, že dítě je pro matku zdrojem pozitivních emocí, znamená pro ni naplnění života, přináší jí radost z dítěte a dítě bylo uváděno jako důležité pro udržení dobrých vztahů v rodině.

Dále s touto teorií souvisí:

Teorie redukce nejistoty skrze rodičovství, jejímiž autory jsou Friedmanová, Hechter a Kanazawa (in Suchanec 2008), která dle jejich názoru doplňuje teorii racionální volby. Hodnotu dítěte vysvětlují tím, že dítě snižuje nejistotu ženy jako individua a posiluje manželskou solidaritu pro páry, a vycházejí z předpokladu, že každý racionálně uvažující jedinec se snaží o redukci nejistoty. Nejistota plynoucí z rodičovství ale není vnímána tak silně jako nejistota, která vyplývá

např. z pracovního trhu, kterou není jedinec, na rozdíl od výchovy a osudu svých dětí, schopen ovlivnit.

2.2.3 Teorie založená na lidských preferencích (preferenční teorie)

Vysvětlit současné trendy plodnosti se pokusila Catherine Hakimová (2000), která vytvořila teorii, která je založená na preferencích žen v dnešních moderních společnostech. Autorka ji nazvala *preferenční teorie*. Podle této teorie se ženy rozhodují o určitém počtu dětí, který vychází z jejich osobních hodnot a preferencí, nikoliv z teorie racionální volby.

Hakimová (2000) řadí ženy podle preferencí ve vztahu k rodině a placené práci do tří kategorií podle jejich orientací:

- První skupinu tvoří ženy orientované na rodinu a domácnost. Jde o ženy, které po svatbě upřednostňují péči o rodinu a domácnost a do práce jdou pouze v případě finančního nedostatku.
- Druhou skupinu tvoří ženy orientované na práci. Jde o výrazný opak typu žen první skupiny. Tyto ženy zůstávají často bezdětné, přestože vstoupily do manželství a protože se mnohem více věnují pracovní kariéře. Podle Hakimové tvoří tyto ženy asi jednu pětinu žen.
- Třetí skupinu tvoří ženy označované jako tzv. „adaptivní typ“. Tyto ženy se snaží sladit zaměstnání a rodinu, aniž by přikládaly prioritu jedné z těchto oblastí. Skupina těchto žen je v populaci zastoupena nejčastěji (asi 60%).

Dále dle Hakimové (2000) ženy také podle svých preferencí různě citlivě reagují na opatření sociální politiky státu. Ženy orientované na rodinu a domácnost reagují citlivě na změny v rámci fiskální politiky státu a naopak ženy, které se orientují na práci a kariéru, nejsou na opatření sociální politiky citlivé téměř vůbec.

Kritika preferenční teorie

Je třeba zmínit, že tato teorie však našla mnoho kritiků. Mezi české autory, kteří mají výhrady k této teorii, patří např. Alena Křížková (2002), která argumentuje tím, že se ženám během života do cesty dostane mnoho nechtěných sociálně ekonomických a životních překážek, které poté nasměrují jejich životní dráhu a ovlivní jejich životní styl jinam, než by samy chtěly. Valentová (2004) zase upozorňuje na fakt, že Hakimová (2000) opomenula vliv chudoby a nízkých příjmů určitých domácností na jejich preference.

2.2.4 Teorie konfliktních preferencí

Teorie konfliktních preferencí, kterou představil David Voas (2003 in Sirovátka 2006) se zabývá rozdílem mezi chtěným počtem dětí a skutečně narozeným počtem dětí v rodině. Voas se domnívá, že pro konečný počet dětí v rodině jsou důležité představy obou partnerů/manželů, tedy nejenom představa ženy a to jak se tyto preference vzájemně ovlivňují, případně jak odlišnost názorů může v konečném výsledku vést k menšímu počtu skutečně narozených potomků. Přání rodičů se během trvání partnerství/manželství mění a vyvíjí. Může nastat situace, kdy se názory partnerů na počet dětí v rodině začnou odlišovat. Musí proto dojít k jistému kompromisu a v okamžiku rozhodování vstupují do hry určité faktory. Jako jeden z nich Voas uvádí např. sociální normy, pomocí kterých vysvětluje, že pokud budou v dané společnosti sociální normy podporovat vyšší nebo naopak nižší plodnost, bude při rozhodování mít větší pravděpodobnost prosazení svého přání ten, jehož přání o počtu dětí bude v dané společnosti považováno za „normální“.

2.3 Makrosociální přístupy

Tyto přístupy se zaměřují na makrosociální mechanismy a faktory, dále na kulturní a strukturální faktory a na jejich vzájemné působení (v souvislosti s tím pak rozebírají vliv a význam sociálních institucí).

2.3.1 Vliv druhého demografického přechodu

Van de Kaa (1987 in Sirovátka 2006) upozorňuje na změny v rodinném chování v souvislosti s druhým demografickým přechodem a s proměnou postmoderní společnosti a s tím související změnu životních stylů a hodnot jedinců. Dále upozorňuje na změny spojené v souvislosti s emancipací žen. Rodičovství má pro jedince větší emocionální význam a ten je možné uspokojit i pouze menším počtem dětí v rodině.

2.3.2 Teorie inkoherence

Teorie inkoherence, jejímž autorem je McDonald (2000 in Sirovátka 2006), vysvětluje, že ke snižující porodnosti dochází z důvodu nesouladu v institucionálním nastavení, které dovoluje kombinovat rodinu a zaměstnání. Upozorňuje na fakt, že dochází k rozporu v důsledku genderové rovnosti vyplývající ze vzdělání a trhu práce a na druhé straně na genderovou nerovnost, která vyplývá z norem, které se orientují na rodinu. Uvádí, že genderová rovnost na trhu práce a v rodině vedla nejdříve ke zvýšení porodnosti, ale od devadesátých let je tomu právě spíše naopak.

Další strukturální teorie

Beck (1992 in Sirovátka 2006) vysvětluje změny posunem v hodnotovém chování jedinců a zdůrazňuje význam „sobeckosti“, kdy hlavní prioritou jedinců je jejich seberealizace, což je způsobeno jinými strukturálními změnami ve společnosti, které jsou důsledkem celkové ekonomické globalizace a rostoucím trhem práce. Na trhu práce je upřednostňován ten jedinec, který není zatížený manželstvím nebo rodinou.

Esping-Andersen at al. (2002 in Sirovátka 2006) zase upozorňuje na *child gap* tzv. chybějící děti – rozdíl mezi počtem dětí, které si rodiče přejí a které poté reálně mají. Což vysvětluje právě vlivem strukturálních faktorů, jako jsou např. sociální nejistoty nebo rizika vyplývající z reprodukce. Za významné považuje obtížný start mladých lidí do života, vysoké přímé náklady spojené s pořízením si dětí a dále problémy žen uspokojivě skloubit zaměstnání a péči o děti.

Tyto strukturální teorie zdůrazňují, že za jedinou významnou sociální změnou nejsou posuny hodnot, které ovlivňují chování rodin, ale upozorňují na ekonomické nejistoty a rizika současné společnosti, např. stále velkou nedostupnost vlastního bydlení pro mladé páry, nestabilitu rodin z důvodu větší pravděpodobnosti rozpadu nesezdaných soužití nebo nejistotu postavení na trhu práce (Sirovátka, 2006).

2.3.3 Veřejné politiky a reprodukční chování

Otázkou vlivu veřejné politiky na reprodukční chování se zabývá Sirovátka (2008), kdy vysvětluje, že veřejná politika může ovlivňovat osobní podmínky jedince a rodiny a usnadňovat realizování potřeb jak v rodinném, tak pracovním životě.

Také Valentová (2006) chápe rodinnou politiku jako souhrn aktivit a opatření státu za účelem podpory rodinného a pracovního života jedinců a pomáhá vytvářet vhodné podmínky pro to, aby bylo možné udržet tyto dvě sféry v rovnováze. V České republice patří mezi nejčastěji využívané podoby podpory mladých rodin přídavky na děti, mateřská a rodičovská dovolená, porodné, daňové úlevy a předškolní a vzdělávací zařízení.

Česká republika se řadí mezi země, které mají nejdelší mateřskou dovolenou v Evropě a kterou mohou ženy čerpat po dobu 28 týdnů (Bartáková, 2008).

V roce 2014 byla maximální délka mateřské dovolené při narození jednoho dítěte 196 dní a začíná již od 6 – 8 týdne před očekávaným porodem. Během mateřské dovolené ženě náleží tzv. peněžitá

pomoc v mateřství (častěji hovorově užívaný výraz *mateřská*) maximálně do 1 roku dítěte a jedná se o dávku, kterou vyplácí Česká správa sociálního zabezpečení a tato dávka spadá do systému nemocenského pojištění. Výše mateřské dovolené se odvíjí od součtu všech příjmů za posledních 12 měsíců, ale např. při hrubé mzdě 35 tisíc korun se může pak měsíční částka pohybovat kolem 20 tisíc měsíčně. Po ukončení mateřské dovolené mohou rodiče nastoupit na tzv. rodičovskou dovolenou, kterou je však možné čerpat pouze do doby, kdy dítě dosáhne 3 let věku. Obvyklá délka rodičovské dovolené je zhruba 2,5 roku, protože v prvním půlroce života dítěte většina matek čerpá mateřskou dovolenou. Znamená to, že po dobu tří let má žena zajištěný relativně slušný příjem (Sociální dávky, 2014).

Do péče o dítě se mohou také od roku 2009 zapojit též nově otcové a mohou vystřídat v péči o nově narozené dítě svou ženu, a to hned po skončení tzv. šestinedělí – tedy od začátku sedmého týdne života dítěte (Bartáková, 2008).

Mezi další nástroje, kterými může sociální politika ovlivnit reprodukční chování je, jak uvádí Bartáková (2006), formální péče o děti zaměstnaných rodičů v předškolních zařízeních, jejichž kapacita je v dnešní době vnímána jako nedostatečná – zvláště pak chybějící kvalitní zařízení, která by zajišťovala péči o děti do tří let. Autorka dále uvádí, že problém pro ženy nastává, pokud se malé dítě nepodaří umístit do předškolních zařízení z důvodu jejich malé kapacity. Ženy proto preferují zkrácené pracovní úvazky. Bohužel problémem zkrácených úvazků v ČR je jejich nedostatek, jelikož zaměstnavatelé je nepovažují za ekonomicky výhodné a aktivně je nenabízejí. V roce 2007 bylo v ČR zjištěných 9 % zkrácených úvazků u žen (oproti zemím EU, kde je jejich výše 31 %) (Bartáková 2006).

2.4 Faktory ovlivňující narození třetího dítěte v pořadí

Ve své práci zaměřila na vysokoškolsky vzdělané ženy, které porodily třetí dítě, a proto bych nyní představila studii, která vysvětluje faktory nejvýrazněji ovlivňující narození třetího dítěte v pořadí.

Problematikou reprodukčního chování zaměřeného konkrétně na třetí dítě v rodině v českém prostředí a faktory, které nejvýrazněji ovlivňují počet narozených dětí v rodině, se ve své studii „*Třetí dítě v rodině: plány a realita u žen s různým stupněm vzdělání*“, zabývala Simona Pikálková (2003). Autorka uvádí, že pravděpodobnost toho, že se ženě narodí třetí dítě, závisí na mnoha demografických a sociálních faktorech a životních situacích a vztazích, které se navzájem ovlivňují. Ze studie vyplynulo, že mezi nejvýznamnější faktory ovlivňující počet dětí v rodině je vedle **věku**

matky a skutečnosti, je-li matka **praktikující věřící**, výše **dosaženého vzdělání**¹⁰ a **dále počet dětí v orientační rodině** ženy, kdy pravděpodobnost narození dítěte vyššího v pořadí je u žen, které vyrůstaly ve větších rodinách **vyšší** než u žen, které vyrostly jako jedináček.

Otázka věku hraje důležitou roli. V čím pozdějším věku žena porodí své první dítě, tím méně jí zbývá času, aby na svět přivedla další děti, a proto, porodí-li žena dítě do svých dvaceti let, šance na to, že se jí narodí během života ještě třetí dítě, je více než 50%. Otázka náboženského vyznání souvisí s hodnotami a jiným životním stylem žen, které jsou praktikující věřící. Zvláště pak nejvíce děti si pořízují ženy hlásící se římsko-katolické církvi a ženy patřící k církvi bratrské. Autorka uvádí: „*Ženy, které se účastní bohoslužeb pravidelně alespoň 1x týdně, mají 2,37krát větší šanci, že se jim narodí třetí dítě, než tomu je u ostatních žen.*“ (Pikálková, 2003: 91). Poslední faktor, který má vliv na narození, je výše dokončeného vzdělání, přičemž se stoupajícím vzděláním výrazně klesá pravděpodobnost narození dítěte třetího v pořadí.

Svobodová (2007) charakterizuje matky třetího a vyššího pořadí jako ženy, které jsou nejčastěji rozvedené nebo ovdovělé ve věku mezi 30 – 34 let, které nejčastěji po zániku prvního manželství žijí v dalším svazku s novým partnerem, se kterým si pořídí dalšího potomka. Děti třetího či vyššího pořadí si také dle Svobodové nejčastěji pořizují ženy, které se hlásí k římskokatolické nebo českobratrské církvi, a ženy s nižším vzděláním.

2.5 Faktor vzdělání

Zde bych ráda nastínila samotnou problematiku vzdělání ženy. Vliv vyššího vzdělání na snižující se počet dětí uvádí nejen Pikálková (2003), ale také Hamplová (2002, 2003), Mareš (2008) a další.

Pikálková (2003) dokládá, že rostoucí vzdělání působí na postoje žen v otázce kloubení kariéry a dětí a dále na větší potřebu seberealizace a profesní kariéry zvláště mimo domov a dále na potřeby poskytnout dětem dobré vzdělání, což se poté odráží v konečném počtu dětí, které si ženy chtějí pořídít. Vysokoškolačky se také častěji domnívají, že děti (nejen tři a více, ale i jen jedno) jsou překážkou kariéry, a tři a více dětí považují za faktor bránící šťastnému, spokojenému životu. Dle Pikálkové (2003) je tomu z toho důvodu, že vzdělanější ženy si více uvědomují potřebu poskytovat dětem více péče a zajistit jim odpovídající vzdělání. Uvědomují si, že u většího počtu dětí toho lze hůře dosáhnout. Ze studie vyplynulo, přestože se zvyšujícím vzděláním stoupá u žen potřeba

---

¹⁰ Data, která ke své analýze autorka využívá, vycházejí z mezinárodního projektu „Šetření rodiny a reprodukce“ (Family and Fertility Surveys), do kterého se zapojil Český statistický úřad.

seberealizace, se vysokoškolačky domnívají, že není možné skloubit profesní kariéru s větším počtem dětí. Na druhé straně u vzdělanějších žen klesá potřeba hmotného zabezpečení, což autorka vysvětluje tím, že ženy s vyšším vzděláním mají se zabezpečením rodiny po finanční stránce menší problémy.

Hamplová (2003) menší počet dětí, které se narodí ženám s vyšším vzděláním, spojuje s delší školní docházkou, která prodlužuje dobu, kterou stráví ženy při studiu, a tudíž pozdějším vstupem do manželství a posunutím plození dětí do pozdějšího věku. Autorka dále uvádí, že délka studia také omezuje jedince před vstupem do manželství, protože teprve poté, co dokončí studium, se stává ekonomicky nezávislým. Hamplová (2002) dále uvádí, že vzdělání jedincům pomáhá získat dobrý sociální status nebo třídní postavení, a je toho názoru, že je pro samotného jedince důležité, jak sám chápe své vzdělání a zda ho vnímají např. jako hodnotu na ekonomickém nebo i na „sňatkovém“ trhu. Ženy vysokoškolačky totiž častěji vstupují do manželského svazku zase s vysokoškolačky, což jim přináší další společenské a hmotné zabezpečení.

Mareš (2008) uvedl, že z projektu *Value of Children and Intergenerational Relationship* ženy s vyšším vzděláním uváděly, že dítě není jediným cílem jejich života, což naopak uváděly ženy s nižším vzděláním a ženy s vyšším vzděláním také méně toužily po tradičním mateřství, které dobrovolně posouvaly do pozdějšího věku nebo ho odmítaly. Dále vysokoškolačky připisovaly mateřství menší hodnotu a nepovažovaly ho zdroj emočních zisků a úspěchu. Dítě také podle jejich názoru nepřináší upevnění partnerských vztahů a potvrzení vztahů a stabilitu v rodině (Mareš, 2008).

METODOLOGICKÁ ČÁST

3.1. Výzkumné otázky

Hlavním cílem tohoto výzkumu bude porozumět faktorům, které ovlivňovaly z pohledu vysokoškolsky vzdělaných žen jejich rozhodování pořídit si ke dvěma stávajícím dětem ještě třetí dítě, tedy z dnešního pohledu založení vícedětné rodiny, a jaký vliv na jejich rozhodování mělo podle jejich názoru jejich vysokoškolské vzdělání.

Základní výzkumná otázka zní:

Jaké faktory z pohledu vysokoškolsky vzdělaných matek nejzásadněji ovlivnily jejich rozhodnutí, že si již ke dvěma stávajícím dětem pořídily ještě třetí dítě.

3.2. Výzkumná strategie a techniky sběru dat

Jako výzkumnou strategii jsem pro tento výzkum zvolila kvalitativní výzkum. Kvalitativní výzkum je výzkum, jehož výsledků se na rozdíl od výzkumu kvantitativního nedosahuje pomocí statistických procedur a který je prováděn na malém počtu participantů. Účastníkem výzkumu je jedinec nebo skupina účastníků, u kterých sledujeme jejich individuální zkušenosti, názory a prožitky (e-learning, Hedvika Novotná, 2009/2010). Tato strategie je vhodná z toho důvodu, že se budu snažit zkoumat jevy a problémy s cílem získat celkový obraz těchto jevů (Švaříček, Šedřová 2007) a budu se snažit o porozumění ženám, které dosáhly vysokoškolského vzdělání a cíleně si pořídily ještě třetí dítě. Snažila jsem se popsat a rozkrýt to, jak ze svého pohledu chápaly a prožívaly své rozhodování a vnímaly faktory, které je při rozhodování ovlivňovaly a snažila jsem se o interpretaci jejich pocitů a názorů.

Konkrétní technikou sběru dat, kterou jsem ve své práci použila, jsou kvalitativní polostrukturované rozhovory, jejichž průběh jsem nahrávala na diktafon. Polostrukturovaný rozhovor vychází z předem připraveného seznamu témat a otázek, posloupnost mých otázek však nebyla pevně stanovena. Vycházela jsem z předem připraveného schématu základních témat (uvedených v příloze této práce) a ke každému tématu následovalo několik dalších podotázek (Švaříček, Šedřová 2007). Podotázky jsem dle toho, jak se rozhovor vyvíjel, následně upravovala a případně doplňovala. Respondentky měly možnost během rozhovoru své odpovědi rozvádět a doplňovat o své pocity, postoje a zkušenosti. Zároveň jsem se vždy mohla ujistit, zda položené otázky správně rozumí a zda jsem ji formulovala správně, což považuji za velkou výhodu rozhovoru.

3.3. Výběr a popis vzorku

Vzorek respondentek jsem vybrala s ohledem na předmět výzkumu účelově tak, aby splňoval následující kritéria:

Respondentky měly dokončené vysokoškolské vzdělání, tedy všechny absolvovaly bakalářské, magisterské či doktorandské studijní programy. Vysokoškolské vzdělání jsem si zvolila za podmínku mého vzorku, protože jak vyplývá z dosavadních studií (Pikálková 2003, Hamplová 2002, 2003, Mareš (2008), výše vzdělání má vliv na počet narozených dětí, přičemž se stoupajícím vzděláním se zvyšuje pravděpodobnost toho, že ženám narodí nižší počet dětí, než je tomu u žen se vzděláním nižším.

Abych zajistila větší homogenitu vzorku, bylo mým dalším kritériem, aby se respondentky nehlásily k žádnému náboženskému vyznání, resp. nebyly praktikujícími věřícími. U věřících žen se opět vyskytuje větší pravděpodobnost, že přivedou na svět více dětí (Pikálková, 2003).

Mým posledním kritériem bylo to, aby všechny děti, které ženy porodily, pocházely od stejného otce a žena s manželem žila v uzavřeném manželství, protože v České republice se 45% narozených dětí rodí mimo manželství (ČSÚ, 2014b) a zároveň, aby se nejednalo o dvojčata ani trojčata.

3. 4. Charakteristika výzkumného souboru

Velikost vzorku tvořilo 9 žen. V okamžiku rozhodování manželé respondentek pracovali a částečně zajišťovali rodinu alespoň svým příjmem, ale zároveň respondentky v době rozhodování pobíraly mateřský nebo rodičovský příspěvek anebo pracovaly na plný nebo částečný úvazek. Žádná z respondentek nebyla v době rozhodování nezaměstnaná a bez jakéhokoliv příjmu. Respondentky neuváděly, že by se v okamžiku rozhodování nacházely ve finanční tísní nebo neměly zajištěné vlastní bydlení.

3. 5. Základní údaje o informátorkách

Alena - rok narození 1978, pochází z rodiny, kde vyrostla jako jedináček, rok narození dětí: 2008, 2010, 2012, dosažené vzdělání: RNDr., PhD., profese: bioložka - ornitoložka, vědecká pracovnice v nestátní neziskové organizaci, šéfredaktorka odborného časopisu

Dana, rok narození 1972, pochází ze dvou sourozenců, rok narození dětí: 2002, 2005, 2008, dosažené vzdělání: MUDr., profese: soukromá praktická lékařka v malém městě - Praha východ

Dorotka, rok narození 1978, pochází ze dvou sourozenců, rok narození dětí: 2010, 2011 a 2013, dosažené vzdělání: Mgr. - Východoevropská studia, rusistika a ukrajinistika, profese: překladatelka/office manažerka v aukčním domě, aktuálně s dětmi na mateřské dovolené

Jitka, rok narození 1975, pochází ze dvou sourozenců, rok narození dětí: 2006, 2009, 2010, dosažené vzdělání: PhD., profese: bioložka – specialista registrace léčiv

Markéta, rok narození 1979, pochází ze dvou sourozenců, rok narození dětí: 2006, 2008, 2010, dosažené vzdělání: RNDr., PhD., profese: bioložka - vědecká pracovnice ve státní vědecké instituci

Monika, rok narození 1978, pochází ze dvou sourozenců, rok narození dětí: 2005, 2007, 2009, dosažené vzdělání: Ing., v současnosti pokračuje v doktorandském studiu, profese: procesní specialista ve farmaceutické výrobě

Marie, rok narození 1979, pochází ze čtyř sourozenců, rok narození dětí: 2005, 2007, 2010, dosažené vzdělání: MUDr., profese: biomedicínská technička v nemocnici v Praze

Tereza, rok narození 1974, pochází ze tří sourozenců, rok narození dětí: 2005, 2010, 2014, dosažené vzdělání: Mgr, postgraduální studium na univerzitě v Paříži (evropské a mezinárodní právo), profese: advokát, ale v současné době překladatelka z francouzského jazyka a režisérka převzatých dokumentárních filmů pro televizní vysílání, aktuálně na mateřské dovolené

Veronika, rok narození 1974, pochází ze čtyř sourozenců, rok narození dětí: 1995, 1998, 2002, dosažené vzdělání: Bc, Dis., profese: specializovaná zdravotní sestra JIP – v nemocnici v Praze

3. 6. Realizace rozhovorů

Rozhovory proběhly po předchozím souhlasu s účastí na výzkumu. Před zahájením samotného výzkumu jsem požádala respondentky o udělení souhlasu ke sběru dat a možnosti nahrávání rozhovorů na diktafon. Samotnému rozhovoru předcházelo stručné seznámení s tématem práce a vysvětlení jejího účelu. Místo setkání vesměs proběhlo v jejich nebo mé domácnosti nebo ve veřejných prostorách (v restauraci nebo v kavárně). Respondentky výzkumu byly předem informovány o tom, že je výzkum anonymní, a byly ubezpečeny, že veškeré získané údaje budou zpracovány a archivovány anonymně. Z toho důvodu jsem také neuvedla přesné názvy společností, ve kterých byly mé respondentky zaměstnány. Dále jsem je upozornila na to, že účast na výzkumu je dobrovolná a je možné od něj kdykoliv odstoupit. Respondentky byly informovány o cíli a okolnostech mého výzkumu a nabídla jsem jim postoupení hotového výzkumu k nahlédnutí, o což ve většině případů projevíly zájem.

3. 7. Vyhodnocování a interpretace získaných dat

Výchozím materiálem pro mou práci jsou rozhovory a poznámky získané během rozhovorů realizovaných s 9 respondentkami. Rozhovory jsem následně převedla do písemné formy a provedla jsem doslovnou transkripci údajů. Ačkoliv jsem zpracovávala více rozhovorů, nejprve jsem detailně zpracovala jeden rozhovor a teprve až poté jsem přistoupila ke zpracování dalších (Švaříček, Šed'ová, 2007).

Následovalo kódování, při němž jsem použila polootevřené kódy, které jsem vytvářela již během samotné analýzy. Při kódování jsem použila techniku „papír a tužka“, tedy kódy jsem si vpisovala do samotného textu (Švaříček, Šed'ová, 2007). Poté jsem vytvořila seznam jednotlivých kódů a jejich kategorizaci. Během analýzy jsem se snažila objevit jednotlivé jevy a vztahy mezi nimi

a kategoriemi. Tento proces jsem několikrát opakovala a postupně jsem se snažila upřesnit a ujasnit si vztahy a souvislosti mezi nimi a snažila jsem se najít jejich pravidelnost a jejich význam (Reichl, 2009).

Na základě tohoto postupu jsem objevila základní témata všech transkriptů, které jsem následně interpretovala.

3. 8. Etické problémy výzkumu

Před samotným zahájením rozhovoru jsem respondentky upozorňovala na to, že nemusí odpovídat na všechny otázky výzkumu a kdykoliv mohou od rozhovoru odstoupit. Na tuto skutečnost jsem je upozorňovala i v průběhu rozhovoru, jakmile jsem měla pocit, že jsou jim v určitém ohledu nepříjemné nebo v jistém okamžiku stresující. Na respondentky nebyl vyvíjen žádný nátlak. Samozřejmostí výzkumu byl písemný informovaný souhlas. S veškerými získanými daty bude nakládáno v souladu se zákonem č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů.

3. 9. Hodnocení kvality výzkumu

Při vyhodnocování kvality výzkumu je třeba se zamýšlet nad kvalitou získaných výsledků. Existují různá kritéria posuzování kvality kvalitativního výzkumu.

Jelikož se jedná o kvalitativní metodu výzkumu, měl by být výzkum charakteristický nízkou reliabilitou a vysokou validitou (e-learning, Hedvika Novotná, 2009/2010). Jelikož jsem zkoumala postoje žen, se kterými jsem byla v úzkém kontaktu, byly splněny všechny předpoklady k tomu, abych zkoumala to, co jsem si určila za cíl zkoumání, a měla jsem větší šanci na to, abych u výzkumu dosáhla relativně vyšší validity.

V rámci výzkumu jsem pokládala otevřené otázky, není proto možné zaručit, že bych při případně opakovaném dotazování získala stejné výsledky, tudíž dobrou reliabilitu (Reichl, 2009).

V kvalitativním výzkumu může dojít k jistému nebezpečí, které by mohlo ovlivnit validitu výzkumu, jde o reaktivitu, zkreslení výzkumu ze strany výzkumníka a zkreslení ze strany účastníka (Hendl, 2005). „*Reaktivita znamená, že přítomnost výzkumníka může ovlivnit procesy, na něž je výzkum zaměřen.*“ (Hendl, 2005: 148). Výzkumník může ovlivnit průběh sbírání dat, jelikož zde existuje jistá tendence vlivu subjektivity. Zkreslení výzkumu svým osobním zaujetím jsem se snažila vyhnout a také jsem se snažila o dodržení určitého objektivního a kritického odstupu.

Jak jsem uvedla, vzorek respondentek tvořily z větší části mé přítelkyně, známé nebo spolužačky, což jsem považovala pro svůj výzkum za výhodné, protože rozhovory probíhaly v uvolněné a otevřené atmosféře a respondentky ke mně při rozhovoru pociťovaly větší důvěru, než pokud by poskytovaly rozhovor cizí osobě. Na druhou stranu ale mohla být právě tato skutečnost některými z nich vnímána negativně, a proto lze předpokládat, že mi ne vždy zcela pravdivě a otevřeně sdělily ty informace, které jim mohly připadat příliš citlivé. Přistupovala jsem proto k rozhovorům s ohleduplností a své dotazy jsem se snažila tomuto faktu přizpůsobit.

K jistému zkreslení mohlo dojít z toho důvodu, že informace, které jsem z rozhovoru získala, jsou zprostředkované. Tato zprostředkovanost je dána nejenom specifickými záměry dotazovaného (nesdělí vždy to, co si ve skutečnosti myslí) a to z důvodů etických, společenských nebo emocionálních. Důležité byly také jazykové obratnosti respondentek a jejich schopnost vyjádřit své skutečné pocity a názory vhodnými slovy (Ferjenčík, 2000).

EMPIRICKÁ ČÁST

4. Rozhovory

4. 1. Vzdělání

Skupinu respondentek tvořily ženy, které mají dokončené vysokoškolské vzdělání, tedy úspěšně absolvovaly bakalářské, magisterské nebo doktorandské studium. Zajímala jsem se o to, jak vnímají při rozhodování o třetím dítěti své dosažené vzdělání a zda mělo vliv při rozhodování o tom, zda si pořídí ještě třetího potomka.

Během rozhovorů jsem zjistila, že pod obecným pojmem *vzdělání* si respondentky představovaly různé podoby toho, co za vzdělání považovaly. Nejčastěji spojovaly vzdělání s profesí, kterou díky svému absolvovanému studiu vykonávaly a díky které měly zajištěné jisté pracovní místo a uplatnění na trhu práce.

Vzdělání = souhrn vědění a specifických znalostí - usnadňuje rozhodnutí

Alena (RNDr. PhD., bioložka) uvádí, že jí osobně dosažené vysokoškolské vzdělání rozhodování o třetím potomkovi ulehčilo, a to především díky vědění a odbornosti, které jí její vzdělání přineslo a tím i zaručilo jistotu **uplatnění na trhu práce** a jistotu finančního příjmu, díky kterému se bude schopna i do budoucna o své tři děti postarat.

Alena: „...věděla jsem, že se o děti dokážu postarat (díky svému vzdělání), kdyby se něco stalo. Mám odbornost, potažmo vzdělání, které mi dovolí najít práci kdykoliv, ať už mám děti dvě či tři. Takže rozhodování o tom, jestli si pořídím třetí dítě, mi to určitě ulehčilo.“

Monika (Ing., specialistka ve farmaceutické výrobě) také vnímala své vzdělání v kontextu znalostí, které jí pomohou při lepším **uplatnění na trhu práce**, a uvedla, že vysokoškolské vzdělání ovlivnilo počet dětí, které si mohla pořídít. Díky svému vzdělání získala práci, která jí těší a která jí přináší radost a uspokojení, což hodnotí jako důležité, protože její spokojenost se pak odráží v lepší rodinné atmosféře a zároveň je též schopna přispět po finanční stránce do rodinného rozpočtu, a tedy si dovolit více dětí.

Monika: „Díky vzdělání a hlavně mým znalostem mám práci, kterou mám ráda. A díky tomu, že ji mám ráda, můžu být (doufám) i dobrou a vyrovnanou mámou. Kdybych seděla za pokladnou v obchodáku, byl by život mnohem složitější a dítě bych měla sotva jedno. Neuživili bychom se. Byla bych neurotická, protivná, uřvaná matka.“

Marie (Mgr., biomedicínský technik) sice nejdříve uvedla, že její vysokoškolské vzdělání rozhodnutí o tom, zda si pořídí třetí dítě, neovlivnilo, avšak i v případě Marie mělo její vzdělání, respektive odborné znalosti z oblasti pediatrie a genetiky vliv na to, že se pro třetího potomka rozhodla rychleji a jeho **pořízení neodkládala do pozdějšího věku**.

Marie: „Myslím, že mě (vysokoškolské vzdělání pozn. autorky) nijak neovlivnilo, ale vlastně jo, načasování třetího dítěte možná vlastně vysokoškolské vzdělání ovlivnilo – díky hodinám pediatrie a genetiky jsem měla rozhodnuto, že se třetí dítě musí narodit co nejdříve, aby se snížil výskyt vývojových vad a mutací chromozómů, tedy Downův syndrom.“

Vzdělání = specializace – uplatnění na trhu práce

Specifická byla situace Dany, která před tím, než potřetí otěhotněla, pracovala jako lékařka na směny v nemocnici. Jakmile zjistila své třetí těhotenství, uvědomila si, že se třemi malými dětmi se na toto pracoviště již nevrátí, protože by jí vícesměnný provoz péči o malé děti nedovolil. Avšak díky svým dosud nabytým vědomostem měla možnost se ihned specializovat na jiný obor ve zdravotnictví, který jí měl do budoucna zajistit praxi praktické lékařky. A to ovlivnilo její rozhodnutí a třetího potomka si také pořídila.

Dana: „Bylo mi jasné (poté co zjistila, že je potřetí těhotná), že mi mé vzdělání a specializace, tedy interní lékařství, kterou jsem měla, nedovolí pracovat v nemocnici dál (mimo jiné z důvodů nočních směn, pozn. autorky), že se budu muset specializovat na jiný obor, protože na směny bych to

se třemi dětmi nevládala... A budu se muset dovzdělat a specializovat na jinou oblast medicíny, takže jsem se o to samozřejmě okamžitě začala zajímat. A protože se to jevílo jako reálné, jako zvládnutelné i při mateřské doma, tak jsem do toho třetího nakonec šla.“

Původní zaměstnání, které se svým vzděláním vykonávala, musela změnit, ale na druhou stranu díky svému vzdělání mohla změnit pouze charakter své práce a dále pokračovat na trhu práce i se třemi malými dětmi. (Po mateřské dovolené si dodělala atestaci (všeobecné praktické lékařství) a nyní pracuje jako soukromá praktická lékařka v blízkosti svého bydliště – pozn. autorky).

Vědění = kulturní kapitál, které pomáhá při výchově dětí

Veronika (Bc., Dis., specializovaná zdravotní sestra) své vzdělání chápe jako získané vědění a znalosti, které však nevnímá jako faktor, který by ovlivnil její rozhodnutí, kolik dětí si rozhodne pořídit, ale vnímá ho jako kulturní kapitál ve smyslu předávání svých nabytých vědomostí dále při výchově a vzdělávání svých dětí. Své vzdělání vidí jako výhodu při výchově většího počtu dětí.

Veronika uvádí: *„Říkám si, že když mám nějaké vzdělání, že snad něco umím, že nejsem úplně blbá a že budu moci dětem třeba i nějaké své vědomosti předat.“*

Alena uváděla své vzdělání jako jistotu uplatnění na trhu práce, ale zároveň konstatovala, že její vědomosti jí pomáhají při výchově svých dětí k ekologickému způsobu života a vztahu k přírodě:

Alena: *„No, tak samozřejmě, mám asi co těm dětem předat, asi víc než někdo, kdo má jen základní vzdělání. I když – (pomlka), to je taky otázka...ale, jo, tím jak jsem zaměřená, tak mám blízko k přírodě. Snažíme se žít tak, abychom přírodu nezatěžovali. Žijeme ekologicky, neplýtváme, nekupujeme pet lahve, třídíme odpad a to jim předávám. Učím je hezky chovat se k přírodě a zvířatům, proto máme (smích) pět koček, psa, rybičky, morčata.“*

Dorotka (Mgr., překladatelka), která má velmi dobrý vztah k českému jazyku a dbá na to, aby se dětem hodně četlo a hezky a spisovně se s nimi mluvilo: *„...a vzdělání – hm (přemýšlí), budu určitě dále předávat dětem ta svoje moudra a vztah k jazyku, který jsem získala na škole.“*

Dorotka je také ovlivněna svým vzděláním a specializací při výchově svých dětí, avšak zároveň upozorňuje na význam vysokoškolského titulu, který pojí se svým vzděláním.

Vzdělání = vysokoškolský titul

Respondentka Dorotka nespojovala samotné vzdělání a nabyté vědomosti jako faktor, který ji ovlivnil v rozhodování, ale za důležitý považovala především získaný akademický titul, tedy jisté osvědčení toho, že úspěšně vysokoškolské studium absolvovala. Svou zkušenost vysvětlovala tak, že

vnímala díky svému akademickému titulu uvedenému v úředních dokladech, které musela například v porodnici nebo na úřadech předkládat, jiný a vstřícnější přístup od zde zaměstnaných pracovníků a titul jí také zajišťoval ochotnější komunikaci v samotné porodnici nebo u pediatra. Výhody, které jí získaný titul přinesl, cítila jako jistou prestiž, která ji přinášela privilegovanější společenské postavení.

Dorotka: „*No, tak to vzdělání asi nemělo zase až tak velký vliv (na rozhodování)...ale co je dobré – je ten titul. Obzvláště u doktorů nebo v porodnici nebo u pediatra. Když máš titul, tak s tebou jednájí líp, na všech dokladech chci mít ten titul uvedený... A i v porodnici, hned bylo cítit, jak se ty sestry chovaly jinak. No nebo v lékárně, jak mám na receptu titul, hned jsem pro lékárnici paní magistra a u pediatra, to je to samý, okamžitě má ke mně jiný přístup.*“

Zároveň dodala, že se díky samotnému titulu cítí jistější, protože jí přináší jistotu při uplatňování na trhu práce.

Dorotka: „*Ale spíš tak celkově se cítím (díky titulu) jistější. Víím, že když mám titul, najdu práci. Nebojím se, že se na trhu práce i třeba se třemi dětmi nechytanu.*“

Také **Jitka** (PhD., specialista registrace léčiv) vnímá vzdělání ve spojitosti s vysokoškolským titulem:

Jitka: „*Vzdělání má určitě svůj význam na trhu práce. Ne vždy je asi potřeba mít ten titul, ale mě vysoká škola určitě pomohla v tom najít dobré zaměstnání, které bych jinak nedostala.*“

Respondentky sice uváděly, že vzdělání jejich rozhodnutí pořídit si ještě třetí dítě spíše neovlivnilo, ale uvědomovaly si, že vzdělání a s ním spojená specializace, kterou díky absolvování studia získaly, jim umožnila větší šanci získat zaměstnání a uplatnění na trhu práce a díky tomu jistý přístup k zajištění finančních prostředků, které jim umožnily pořídit si více dětí.

Význam samotného vysokoškolského titulu považuje za důležitý respondentka Dorotka, která ho na jedné straně spojuje s budoucím uplatněním na trhu práce, ale zároveň uvádí, že jí titul přináší prestiž a lepší společenské postavení. Ve spojitosti se svými dětmi ho uvedla jako důležitý například v ochotnějším a pozitivnějším přístupu ze strany lékařů a zdravotních sester v porodnici.

4. 2. Ekonomické podmínky

Respondentek jsem se dotazovala, jakou roli při rozhodování hrály aktuální ekonomické podmínky rodiny a jakou roli hrály finance v okamžiku rozhodování. Respondentky uváděly, že pro ně bylo

zásadní, že měly již zajištěné vlastní bydlení, a tedy až na výjimky nemusely řešit svou bytovou situaci, která je v dnešní době pro mladou generaci stále nesnadno dostupná.

4.2.1. Bydlení - bytová situace rodiny

Veronika: *„Hele, bylo kde bydlet, to bylo důležité. Postavili jsme barák. Důležitý pro mě byly bytové podmínky, do malého bytu bych s tolika dětma nešla. Barák je v pohodě, otevřeš dveře a vystrčíš děti ven. Nemusíš nikam na pískoviště.“*

Marie: *„Důležitý bylo bydlení, postavený domek se zahradou a to, že se děti nebudou mačkat ve 3+1, jako jsem se mačkala já.“*

4. 2. 2. Finanční situace rodiny

Finanční situaci vnímaly informátorky odlišně, což záviselo na jejich subjektivním hodnocení aktuální finanční situace, např. se skromnějším životním stylem rodiny.

Dorotka uvedla, že v okamžiku rozhodování, zda si pořídit další dítě, nepřemýšleli s manželem o financích. Peníze pro ni nehrály důležitou roli a ani nebyly faktorem, který by její rozhodnutí ovlivnil.

Dorotka: *„To jsme fakt nějak neřešili, ani o tom nějak zásadně nepřemýšleli.“*

Naopak respondentky Dana a Tereza uváděly roli financí za důležitou a otázka financí byla v okamžiku rozhodování zvažována, ať ze strany respondentky nebo ze strany jejího manžela. V okamžiku rozhodování se totiž dle jejich názorů nenacházely v takové finanční situaci, kterou by vnímaly jako bezproblémovou.

Dana potřetí otěhotněla nedlouho poté, co se nastěhovala s celou rodinou do nového a ještě téměř nezařízeného domu, na který měli hypotéku, bez upravené zahrady nedaleko Prahy.

Dana: *„No tak samozřejmě finance jsem hodně zvažovala, měli jsme hypotéku, zrovna jsme se přestěhovali od Brna ku Praze do nového domu.“*

Tereza uvádí, že otázku financí zvažoval spíše manžel, který se obával toho, zda bude schopen větší rodinu zabezpečit sám, a uvědomoval si větší odpovědnost a závazky, které pro něj z důvodu finančního zajištění větší rodiny vyvstanou. Manžel Terezy byl v okamžiku rozhodování pod tlakem větších a náročnějších pracovních povinností, které mu v té době nepřinášely takový příjem, jaký by on sám považoval za dobrý pro větší rodinu.

Tereza: „*O finanční stránce uvažoval více manžel, ale spíš v obecné rovině, že to pro něj bude další závazek vzhledem k tomu, že na něm leží z větší části finanční zabezpečení rodiny, ale nijak zásadně. Ale je pravda, že zrovna v té době se mu po finanční stránce v obchodě zrovna moc nedařilo.*“

Finance ohrožují těhotenství

Respondentka Monika označila aktuální finanční situaci v okamžiku rozhodování jako velmi špatnou a zčásti ohrožující třetí těhotenství. Na otázku, co viděla za případnou možnou překážku pořídit si třetího potomka, uvedla:

Monika: „*Finance! Ty jsme řešili hodně. Tehdy jsme měli opravdu málo peněz, sotva jsme vyšli od výplaty k výplatě. Plánovala jsem návrat do práce, ale vůbec jsem si tím nebyla jistá, dcera byla ještě hodně maličká. Jediný důvod byly ty peníze.*“

Ačkoliv otázka financí byla během rozhodování zvažována, respondentky (až na výjimku Moniky) ji neoznačily za ohrožující třetí těhotenství. Z výpovědi je patrné, že důvodem, proč pro ně nebyly finance důležité, byla buď jejich dobrá finanční situace v době rozhodování, nebo zde byly další faktory, které jim umožnily rozhodování usnadnit a nejdříve vnímanou nedobrou finanční situaci vyřešit.

Jitka: „*Když jsem otěhotněla, tak jsem byla ještě na rodičáku s prostřední (dcerou) a manžel nás uživil bez problémů. Takže finanční důvody překážkou nebyly.*“

Alena: „*Manžel chodil do práce na plný úvazek, takže jeho příjem byl stabilní, přestěhovali jsme se do nového domu, hezky nám to navazovalo.*“

4. 2. 3. Životní styl rodiny

Respondentka Doroška uvedla, že otázku financí nepovažovali s manželem za důležitou. To je možné vysvětlit životním stylem respondentky, která ve výpovědi uvedla, že materiální hodnoty pro ni nikdy nebyly na prvním místě. Oba manželé pocházeli ze skromných poměrů, a proto také vybavení jejich domácnosti bylo skromné bez nejnovější elektroniky či elektrospotřebičů, a způsob výchovy svých dětí a jejich materiální zabezpečení hmotnými statky nepovažovali za důležité.

Doroška: „*Nebyli jsme ve finanční krizi. Manžel je taky z prosté rodiny, bylo jich pět dětí ve dva plus jedna. Žádný luxus neměl a je v pohodě. Spíš si i myslíme, že pro děti je lepší, když jsou ze skromnějších poměrů a nemají všechno. Pak je to pro ně do světa a života lepší. Ne, my jsme tři chtěli a to třetí dítě tě finančně nezatíží.*“

Šetření:

Veronika sice uvedla, že po finanční stránce třetí dítě rodinu nezatíží, avšak otázku financí se třetím dítětem také zvažovala a také sama se aktivně přičinila, aby finanční prostředky rodině co nejvíce ušetřila.

Veronika: „*Finančně tě to (3. dítě) až tak nezatíží. Já jsem zase třeba šetřila tím, že jsem prala bavlněný plíny a nekupovala jednorázovky (jednorázové pleny). Jo, tím jsem ušetřila, ale zase to stálo víc práce. Nebo umím šít, tak oblečky, které jsem dostala, jsem uměla přešít, vyměnit zip. Když máš málo peněz, je to o práci, dělala jsem si svoje přesnídávky. Jsou to drobnosti, dítě tě moc nestojí. V dnešní době, vždyť můžeš plno věcí koupit jetých v bazarech a po internetu.*“

Alena je podobného názoru na pořizování základních věcí pro malé dítě. Podle ní není nutné mít nové věci. Používá totiž, co má k dispozici po starších dětech. Chová se tedy úsporně.

Alena: „*Já pořád používám látkové pleny, nekupuju jednorázovky, peru je, mám je po starších dětech. Hračky taky nějak máš, ty nepotřebuješ, vlastně nic nového nepotřebuješ. Postýlku máš, u malých dětí finance ještě nejsou tak zásadní.*“

Také ostatní respondentky uvedly, že považují šetření na dětském ošacení a hračkách za běžné a naopak pořizování nového vybavení a dětských potřeb pro malé děti za zbytečné.

Markéta i Dana uvedly, že také u nich dědí oděvy mladší děti po starších sourozencích.

Markéta: „*No, víš co, děti po sobě dědí, samozřejmě nemůžou dědit pořád, patnáctiletý dítě už nechce děděný věci, ale prostě dokud jsou malý, nějak se to dá...*“

Marie uvedla, že již v době seznámení se svým manželem založili stavební spoření, aby mohli jednou postavit dům pro svou rodinu a zároveň měli jistotu toho, že si budou jednou schopni děti pořídit.

Marie: „*Už od našeho seznámení jsme si založili spoření a šetřili jsme, abychom časem měli na domek a děti.*“

Marie: „*Oblečení, hračky,.. máme po předchozích dětech...je nesmysl kupovat pořád něco nového, hlavně ty malý děti, ty nic nezničí, a jak rostou, tak to bys mohla za měsíc kupovat nový oblečky pořád, to je nesmysl.*“

V okamžiku rozhodování hrála také významnou roli jistota příjmu, kterou měly respondentky zajištěnou díky sociální podpoře státu, a to formou rodičovských nebo mateřských příspěvků.

Jednalo se o příjem, který měla rodina jistý a o který se nemusela obávat a mohla s ním do budoucna počítat.

Markéta: „*No já jsem si to hezky naplánovala tak, abych měla mateřskou na dva roky, takže jsem měla příjem 13.000 a tím, že jsem chtěla mít třetí a ono to vyšlo, tak jsem měla peněz a jistoty příjmu na dalších pár nejbližších let docela dost.*“

Z výpovědi další respondentky Moniky rovněž vyplynulo, že díky sociálnímu systému státu se podařila vyřešit i její situace. Z počátku jí kvůli nedostatečnému finančnímu příjmu připadala spíše jako beznadějná a ohrožující třetí těhotenství.

Monika: „*Ačkoliv naše situace vypadala nejdříve dost beznadějně, tak největší štěstí bylo, že se mi povedlo otěhotnět těsně před mým nástupem do práce, tak jsem už zůstala doma až do porodu na rodičovské dovolené s dcerkou, a tím jsem měla zajištěný dostatečný příjem na to, abychom si mohli dovolit i to třetí.*“

Naštěstí záruka příjmu ve formě rodičovského a mateřského příspěvku znamenala také pro Moniku jistotu příjmu na několik nejbližších let, a proto se pro třetího potomka nakonec přece jen mohla rozhodnout.

Jistota návratu na trh práce

Respondentky uváděly, že byla pro ně velmi důležitá jistota v manželově příjmu, kterým zajišťoval rodinu, dále to byla jistota příjmu během mateřské a rodičovské dovolené v podobě finančních příspěvků od státu. Ale důležité bylo také vědomí toho, že respondentky budou mít možnost vrátit se po určité době opět na trh práce. Vědomí jistoty návratu zpět do zaměstnání vnímaly respondentky jako ulehčující jejich rozhodnutí, a to především z pohledu zlepšení finanční situace celé rodiny.

Jitka uvedla, že nejen manželův příjem, ale také jistota toho, že se vrátí do pracovního poměru, jí dávaly jistotu finančního příjmu do budoucna.

Jitka: „*No, a byla tu vyhlídka, že se i já vrátím, až se vyhrabeme zase z těch mimin, do původní a dobře placené práce.*“

Respondentky uváděly, že třetí malé dítě rodinu s již dvěma menšími dětmi více finančně nezatíží a že třetí dítě není velká jednorázová investice. Podle jejich názoru je nejnákladnější investicí pořízení auta. Současně kladně hodnotily to, že pokud již auto mají, ani rodina se třemi dětmi v tomto případě problém nemá, protože tři autosedačky je možné do běžného auta umístit. Tudíž tato jednorázová větší investice v případě třetího dítěte není ve většině případů nezbytně nutná.

Obavy z dostatku financí do vzdálenější budoucnosti

Respondentky se zamýšlely v souvislosti s rozhodnutím pro třetí dítě i nad tím, zda budou schopny zajistit větší rodinu také v době, až děti povyrostou.

Malé dítě není investice – větší dítě větší investice

Přestože až na jednu výjimku žádná z dotazovaných žen neuvedla, že by finanční situace rodiny v okamžiku rozhodování výrazně ohrožovala třetí těhotenství, respondentky často vyjadřovaly své obavy z budoucnosti a uvědomovaly si, že se zvyšujícím se věkem dětí budou stoupat vnější ekonomické tlaky na zabezpečení běžného provozu rodiny, ale také rostoucí nároky dětí na již neděděné ošacení, obuv, sportovní aktivity a též potřeba zajištění dostatečného vzdělání a mimoškolních aktivit dětí.

Dana na otázku týkající se financí zmiňuje obavy z budoucnosti: *„No a jasně, to nás taky napadlo hned....jak budeme do budoucna kupovat troje mobily, troje lyže, troje snowboardy. No to víš, je to znát....ted' jsme kupovali troje boty. A pak do budoucna vzdělání, aby se dostaly do dobrých škol, abychom je byli schopni zajistit.“*

Alena: *„No člověk si říká, jak to dáme, až budou děti velký, abychom jim zajistili všechny ty kroužky, abychom jim mohli dát dobrý vzdělání.“*

Markéta: *„... si s Pavlem říkáme, že nastane problém, až budou všichni chodit do školy a budou muset jet všichni na školy v přírodě, to začne být drsný.“*

Jitka: *„Děti jsou zatím malé – nejstarší chodí do třetí třídy, tak nevím, jak na tom bude/budou. Určitě se budu snažit jim zajistit v rámci možností dobré vzdělání. Jazyky jsou určitě potřeba, i když nejstarší to hodně nebaví. Ale chci, aby si vybrala, co ji samotnou bude bavit a aby našla dobré uplatnění. No a taky doufám, že na to budeme mít.“*

Respondentky si uvědomovaly, že s narůstajícím věkem dětí bude třeba více financí, z čehož v okamžiku rozhodování měly obavy, ale zároveň si byly vědomy toho, že tím, jak děti odrostou, budou samostatnější a ony samy budou mít možnost nastoupit znovu do pracovního procesu na plné úvazky, čímž zajistí rodině více finančních prostředků. Proto pro ně bylo v okamžiku rozhodování důležité vědomí toho, že se budou moci vrátit do zaměstnání a samy se tak aktivně zapojit do získání dalších financí pro rodinu.

Markéta: *„Ale zase....až vyrostou, tak já budu moc jít do práce na plnej úvazek, takže peněz bude zase víc a peníze se vrátí.“*

Dana: „Ale čím budou děti starší, tím to bude lepší zase tím, že budu moct mít ordinaci otevřenou každý den a bude větší příjem, takže ono se to prostě zase vyřeší, až se budu moc po finanční stránce zapojit i já“.

4.3. Věk a subjektivní vnímání fyzických předpokladů mít třetího potomka

Respondentky z mého výzkumu převážně porodily své třetí dítě mezi 30 – 39 narozeninami. Nejmladší byla Veronika, které bylo v době porodu 28 let, a nejstarší Tereza, které bylo 39 let.

Na otázku, jaké faktory považovaly za případnou překážku během rozhodování o třetím dítěti, vypovídaly o svých obavách z vyššího věku a s tím spojených obav z porodu a následně možných komplikací.

Marie uvedla, že si uvědomovala svůj **věk v době třetího těhotenství**: „*Nejsem už moc stará? 31let?*“

Také Alena uvedla svůj věk (34 let) v okamžiku třetího těhotenství za faktor, který vnímala negativně.

Alena: „...a samozřejmě taky ten věk. A vždy je obava z těhotenství, já jsem si to vždycky moc užila (ironicky), ...“

Ale nejen obava z věku, ale též **zkušenosti z předchozích porodů** a uvědomování si možných **zdravotních komplikací**, které mohly nastat během porodu nebo které mohly postihnout třetí dítě, byly vnímány respondentkami negativně:

Alena: „...ty porody jsem si vyloženě vychutnala (smích). Ty vyšetření jsou hrozný...a nebála jsem se bolesti u porodu, to ne, ale možných komplikací, aby vše bylo OK. Jinak jsem se samozřejmě bála, aby to třetí bylo taky zdravé. Každý porod je riziko. A bála jsem se toho, že když máme dvě zdravé děti, že třeba to třetí už nebude, že je tu nějaká pravděpodobnost a že by se to klidně mohlo stát.“

Tereza uvedla jako možnou překážku svůj věk (39 let), který více vnímala především kvůli **negativnímu přístupu lékařů k porodu v pozdějším věku**.

Tereza: „Já za sebe jedině trochu věk. Vzhledem k naší propracované prenatální péči jsem měla trochu obavy z toho, jak mě budou doktoři zbytečně strašit všemi riziky „starší matky“, což nějak s každým dalším těhotenstvím hůř snáším. Vadí mi, že se pořád zdůrazňují rizika a občas se na tebe tváří jako na hazardéra. Naštěstí všechno proběhlo docela v klidu.“

Monika: „...jako překážku jsem vnímala zdravotní komplikace, které se daly očekávat (už u druhého dítěte nebylo vše v pořádku) a můj věk při třetím těhotenství (31 let).

Veronika, která porodila první dítě ve 22 letech, nepovažovala svůj věk při třetím těhotenství (28) jako faktor, který by ji omezoval, ale uvedla svou **psychickou a fyzickou únavu**, která byla způsobena tím, že v okamžiku otěhotnění se právě stěhovala do nového domu. K tomu dále uváděla únavu ze svých dvou starších dětí, kdy jeden ze synů vyžadoval náročnější péči.

Veronika: „Překážku? Já jsem o tom takhle neuvažovala? Nevím... (dlouhá pomlka). Jo, vlastně víš co, únava. Ale to mě napadá, až teď, když o tom tak přemýšlím. Byla jsem strašně unavená, ale to možná souviselo i s věkem, to bylo asi jediný....“

Věk a s ním spojená omezení byl vnímán respondentkami velmi individuálně.

Veronika na otázku, zda by chtěla ještě další – čtvrté - dítě ve svých 40 ti letech, odpověděla:

„Kdybych měla energii a nejmladší (dcera) nebyla postižená (částečně sluchově postižená), tak bych šla i do čtvrtého dítěte.“

Také Dorotka vyjadřovala negativní zkušenosti s předchozími porody a negativně vnímanými předporodními vyšetřeními. Za pozitivní však považovala to, že třetí dítě porodila před 35 narozeninami, díky tomu byla ušetřena určitého nepříjemného vyšetření v těhotenství:

Dorotka: „Ve 34 jsem otěhotněla...ale rodila jsem dva dny před 35 narozeninami. Ale měla jsem štěstí, tím pádem jsem nemusela absolvovat aminocentézu a taková ta vyšetření, která máš právě od 35 povinná. Takové ty testy na cukrovku a tak...Dorotka dále uvádí: „Jako jediné co, jsem ještě viděla jako problém – jsou moje fyzické hranice – moje věčná únava, nevyspaní a zničená záda. A pak mam zdravotní potíže s křečovými žilami.“

Respondentka Dana a Monika si také díky svým odborným znalostem, které jsou spojeny s jejich dosaženým vzděláním a profesí (lékařka), více tato rizika uvědomovaly a měly větší obavy z následků z porodu v pozdějším věku.

Dana: „No, já jsem se hlavně bála, aby bylo zdravý. Už jsem byla stará matka (36) a jako lékařka jsem samozřejmě věděla, jaké komplikace nebo rizika mohou starší matky očekávat. Jo, to jsem se teda kvůli věku bála hodně. To byl můj veliký strašák... pro mě to bylo docela stresující.“

Marie: „Díky hodinám pediatrie a genetiky jsem měla rozhodnuto, že se třetí dítě musí narodit co nejdříve, aby se snížil výskyt mutací.“

Faktory, které respondentky uváděly jako určitou překážku, která by mohla ohrozit jejich rozhodnutí, byly obavy z třetího těhotenství v souvislosti s negativními zkušenostmi z předcházejících porodů a uvědomování si komplikací a rizik, které mohou nastat právě kvůli vyššímu věku i během dalšího těhotenství. Únava a vyčerpání, které byly způsobeny tím, že respondentky měly již dvě děti, které ještě vyžadovaly náročnou péči, byl druhý faktor, který měl negativní vliv na respondentky v okamžiku rozhodování. Ale přesto ani jeden z uvedených faktorů nebyl nakonec tak významný, aby je ovlivnil natolik, že by se rozhodly třetího těhotenství nepodstoupit.

4. 4. Aktéři ovlivňující rozhodnutí

Na respondentky při jejich rozhodování měly vliv přímé či nepřímé tlaky v podobě verbálních či neverbálních podnětů z jejich společenského prostředí a osob, se kterými byly nebo jsou v kontaktu.

4. 4. 1. Orientační rodina - počet dětí v orientační rodině a vztahy mezi členy rodiny

Na rozhodování o třetím potomkovi v rodině měla, jak vyplynulo z rozhovorů, důležitou roli zkušenost z orientační rodiny ať už respondentky samotné, nebo jejího manžela, a to zvláště šlo o zkušenosti s vyrůstáním ve větším nebo naopak malém sourozeneckém kolektivu. Rozhodnutí ovlivňovaly také harmonické vztahy panující mezi rodiči a sourozenci v rodině.

Žena pochází z větší rodiny než manžel

Veronika, která sama měla zkušenosti ze soužití v dětském kolektivu mezi svými třemi sestrami, vnímala tuto zkušenost jako pozitivní, a proto chtěla podobný model „soužití“ zajistit svým dětem. Považovala za dobré a prospěšné pro děti, aby vyrůstaly mezi ostatními dětmi, které si tvoří své vlastní společenství a zároveň se učí ve větším sourozeneckém kolektivu samostatnosti a odpovědnosti za sebe a za druhé. Manžel Veroniky v tomto případě zkušenost s vyrůstáním ve větším kolektivu neměl, protože vyrůstal sám bez vlastních sourozenců.

Veronika (sama pochází ze 4 dětí, manžel jedináček): „Ale já měla vždycky plány mít čtyři děti. Ten počet mi vyhovoval, prostě to vím ze své zkušenosti. Máš prostě partu, máš za kým jít, když s tebou jeden třeba nemluví..., prostě mám to ze své zkušenosti. A dále upřesňuje: „Pro mě je důležitý, aby děti byly samy sebou a měly „samy sebe“ a manžel nebyl proti.“

Dále uvádí, že bylo důležité, aby děti měly kolem sebe další sourozence a učily se samostatnosti. Zároveň se domnívá, že je to i pro samotné děti dobré, protože se na ně nekoncentruje tolik pozornosti a péče.

Veronika: „...aby byly parta, jo parta je důležitá. Když jsi sama a nemáš kam jít, tak máš prostě výběr partáka. Je prima mít víc dětí. A ta péče o ně se rozprostře, tudíž se nesoustředí všechno jenom na jedno nebo dvě děti a pro ty je to zase lepší, protože musí víc fungovat samy a být samostatnější.“

Také informátorka Marie uvádí pozitivní osobní zkušenost ze své orientační rodiny, ve které vyrůstaly 4 děti. Její manžel pocházel z menší rodiny (měl pouze jednoho sourozence), ve které nepanovaly dobré vztahy ani mezi rodiči a ani mezi sourozenci. Dobré vztahy v rodině naopak postrádal. Vztahy v manželčině rodině oceňoval a líbily se mu, a proto také on souhlasil s větším počtem dětí.

Marie (sama pochází ze 4 dětí, manžel jeden sourozenec): „Dvě děti je málo. Pocházím ze 4 dětí a kde jsou děti, není ticho a klid. S manželem jsme se domluvili na 4 dětech. Jeho mrzelo, že se svým bratrem nemá dobré vztahy – 11let je velký rozdíl. Moc se mu líbilo, jak jsem mu vyprávěla, co vše jsme podnikali, jak si rozumíme, pomáháme si atd. Tohle vše on nezažil, tak jsme chtěli 4 děti a vždy věkově blízko u sebe.“

Absence dobrého vztahu mezi sourozenci a naopak hezké vztahy v manželčině rodině a také manželova zkušenost s velkým věkovým odstupem mezi ním a bratrem, kterou vnímal jako negativní, ovlivnila to, že se manželé dohodli na čtyřech dětech, a vlivem zkušenosti s velkým věkovým rozdílem mezi sourozenci se pak manželé také dohodli na menším věkovém odstupem mezi svými dětmi.

Žena pochází z menší rodiny než manžel

Nejen vliv pozitivních zkušeností z vlastní větší rodiny, ale také hezké vztahy v manželově větší orientační rodině byly důvodem, proč si respondentky přály větší počet dětí, než samy zažily. Zde tedy hrála roli zkušenost z manželovy rodiny.

Informátorky, které samy pocházely z menších rodin, viděly vzory zase v manželově rodině a i zde byly inspirovány zkušenostmi z velké manželovy rodiny.

Dorotka (sama ze 2 sourozenců, manžel z 5 dětí)

Dorotka uvedla, že ačkoliv sama pocházela z rodiny se dvěma sourozenci, její rozhodnutí pořídit si více než dvě děti ovlivnily harmonicky fungující vztahy v manželově rodině. Manželova rodina se hlásí ke katolické víře a respondentka uváděla, že se jí líbil způsob soužití a fungování jejich rodiny, což bylo pro ni inspirující.

Dorotka: „... manžel je z rodiny vysokoškoláků, z pěti dětí. Jeho rodina je katolické víry, chodí pravidelně do kostela, strašně hezky spolu fungují a muž byl takto vychován. Je ze sourozenců – z pěti kluků – nejstarší, takže je rodinný typ, všechno umí a ví jak se o děti starat. Mají doma strašně hezké vztahy doted' a to se mi moc líbí, to mě ovlivnilo určitě.“

Markéta (ze 2 dětí, manžel z 5 dětí)

Také Markéta, pocházející z rodiny se dvěma sourozenci, uvádí inspiraci v manželově rodině a také ona uvedla, že vzorem pro ni byla dobře a hezky fungující manželova rodina, kde si všichni pomáhají, navštěvují se a drží pohromadě. Líbily se jí vztahy, které má manžel se svými rodiči. Je s nimi často v kontaktu a celá rodina se pravidelně schází při nejrůznějších příležitostech. I Markéta v tomto případě uvedla, že manželova rodina je katolického vyznání a pravidelně navštěvuje bohoslužby.

Markéta: „... velkou motivací pro mě byla mužova rodina, jeho rodiče..., všichni se k sobě strašně hezky chovají, pomáhají si... všichni bráchové mají několik dětí a všichni se pořád scházejí a drží pohromadě. To se mi líbí a je to pro mě hodně motivující. ...“

Žena jedináček

V případě Aleny její rozhodnutí neovlivnila velká manželova rodina, ale zkušenost s vyrůstáním bez sourozenců. Alena tuto zkušenost vnímala negativně a sama proto chtěla svým dětem dopřát to, co sama nezažila. V tomto případě se nejednalo o zkušenost z manželovy rodiny, který sám pocházel z více dětí, ale o přání, které měla od dětství.

Informátorka Alena cítila, že by nechtěla své děti o sourozence ochudit, protože sama chybějící sourozence ostatním dětem, jak uvedla, záviděla:

Alena (jedináček, manžel ze 3 dětí): „U nás v rodině to bylo naopak – maminka dělala kariéru a chtěla jen jedno dítě... není prorodinně orientovaná. Dvě děti jsem chtěla vždycky, protože jsem vždycky ostatním sourozence záviděla a cítila jsem, že to není dobré nemít nikoho...“

Ačkoliv si chtěla dopřát svým dětem více sourozenců, než měla ona sama, v souvislosti s tím uvedla obavy z toho, zda bude umět děti správně vychovat, protože právě zkušenost a vzor ve výchově více dětí ve své rodině postrádala.

Alena: „No, já si tak řeším, to, že jsem jedináček. Nevím, jestli tři budu umět dobře a správně vychovat. Abych třeba všem dopřála spravedlivě vše, abych je neomezovala. Nemam vzor ze své rodiny, teď jsou různé staré, chci se jim věnovat spravedlivě, ale nejde to. Z toho mam obavy.“

Manžel jedináček

Také Veronika, jak již bylo uvedeno, sama pochází z početnější rodiny se čtyřmi dětmi. V jejím případě hrála roli manželova zkušenost s tím, že on sám byl vychován jako jedináček. I on vnímal tuto skutečnost negativně a cítil se o sourozence ochuzen. To byl i jeden z důvodů, proč souhlasil s vyšším počtem dětí. Sám cítil, že by děti nechtěl ochudit o to, o co byl v dětství sám ochuzen.

Veronika: „*No, vím, že (manžel) nechtěl jedináčka, protože sám jedináček byl a strašně tím celý život trpěl. Nechtěl, aby i jeho děti byly ochuzené o sourozence, tak jako byl on sám.*“

Z rozhovoru vyplynulo, že zkušenosti s počtem sourozenců jsou v okamžiku rozhodování důležité. Respondentky, které samy vyrůstaly v početnějších rodinách a hodnotily tuto zkušenost pozitivně, si přály zase založit větší rodinu s více dětmi. Naopak vyskytoval-li se větší počet sourozenců v mužově rodině a pokud zde panovaly dobré a harmonické vztahy, byl větší počet dětí, pro které se ženy rozhodly, ovlivněn zkušenostmi z manželovy početnější rodiny. Hezké vztahy v manželově rodině uvedla Dorotka a Markéta a obě je vysvětlovaly tím, že možným důvodem byla též víra, ke které se rodina hlásí.

Je zde patrné, že vzor či zkušenost z orientační rodiny je v okamžiku rozhodování důležitá a ti, kteří ji neznají nebo ji postrádají, ať jsou to respondentky nebo jejich manželé, se nechají pozitivně ovlivnit vzorem dobrých a fungujících vztahů a zkušeností z druhých rodin.

V případě Aleny (jedináčka) se negativní zkušenost nabytá tím, že vyrůstala jako jedináček, projevila tak, že si sama přála více dětí, protože chtěla dětem dopřát to, co jí samotné v dětství chybělo. Ale zároveň vyjadřovala obavy a nejistotu z toho, zda bude sama schopna vychovat dobře své děti právě kvůli chybějícímu vzoru výchovy a harmonických vztahů ze své rodiny.

4. 4. 2. Manžel

Respondentky uvádějí, že se na jejich rozhodování podílejí také jejich partneři, ať už aktivně či pasivně. Při aktivní spoluúčasti dochází ke shodě obou partnerů na počtu dětí před vlastním otěhotněním. V případě již probíhajícího těhotenství očekávaly ženy podporu ze strany partnera. Jeho role v tomto případě nebyla vždy aktivní. Při pasivním přístupu bylo rozhodnutí o třetím dítěti ponecháno na ženě.

Shoda s manželem

Markéta uvádí, že ačkoliv sama pochází z rodiny se dvěma dětmi a manžel z rodiny pěti dětí, na počtu 3 dětí se shodli s partnerem ještě před svatbou:

Markéta: „Vždycky jsem prostě chtěla mít velkou rodinu. A věděla jsem, že když to půjde a s otěhotněním nebudu mít problémy, tak ji budu velkou chtít. Chtěla jsem minimálně tři děti a na tom jsme se s mužem shodli ještě před svatbou.“

Marie také uvádí shodu na počtu dětí s manželem.

Marie: „S manželem jsme se domluvili na 3 dětech. Vždy jsem měla jasno, že bych chtěla mít 4 děti, manžel chtěl 2. Kompromisem nám vyšly 3.“

Opora v manželovi

Jitka potřetí otěhotněla, když bylo nejmladšímu dítěti 8 měsíců:

Jitka: „Žádné rozhodování nebylo, prostě jsem neplánovaně otěhotněla a o potratu jsme s mužem vůbec nepřemýšleli. Muž mě podpořil.“

Přestože odmítala možnost podstoupit potrat, podporu v manželovi označila v okamžiku rozhodování za důležitou.

Manželova aktivní pomoc v domácnosti

Markéta dodává, že nejen shoda v počtu dětí, ale také manželova aktivní pomoc v domácnosti její rozhodnutí pozitivně ovlivnila:

Markéta: „Pavel se podílí na domácnosti hodně. Ale je taky hodně v práci. No, ráno vodí Š. do školky a večer maká. Ukládá děti. Hodně mi pomáhá, nemá problém se zapojit. I vaří večere. To je taky jeden z důvodů, proč jsem šla do více dětí. Vím, že mi pomůže.“

Podpora ze strany manžela

Dorotka uvedla, že ji třetí těhotenství zastihlo v okamžiku, kdy se chystala znovu po mateřské dovolené nastoupit do práce. Třetím těhotenstvím byla velmi (a ne zcela pozitivně) překvapena a zaskočena: „Když jsem se dozvěděla, že čekám třetí, když mi vyšel pozitivně ten test, tak jsem myslela, že omdlím.“ Manžel, sám z pěti dětí, naopak byl z informace o třetím dítěti potěšen.

Dorotka: „Manžel, ten se k tomu stavěl velmi pozitivně. Ten říkal, že je to dobře, že stejně jsme ho (třetí dítě) jednou ještě chtěli a že se to vyřešilo za nás. Zareagoval strašně hezky, cítila jsem v něm skvělé zázemí.“

Dorotka si nejdříve nebyla jistá tím, že by třetí dítě v okamžiku, když potřetí otěhotněla, chtěla. V manželovi cítila sice oporu, ale zároveň si kladla podmínky, které jí měly další těhotenství usnadnit:

„...ale s tím třetím dítětem byly spojené i moje podmínky, tak jsem si řekla: „Jo, OK, když jsem se tedy smířila s tím, že budeme mít tři děti, tak podmínkou bylo, že půjdeme do velkého bytu. Půjdeme z malého bez výtahu do velkého, za který budeme platit víc. No, a najednou to všechno šlo...úplně hladce. Chtěla jsem, aby to třetí nebylo jako by za trest, ale byla to pro mě a pro nás odměna. Abychom si to tedy užili.“

A protože podmínky, které pro ni byly při rozhodování důležité, se podařilo splnit, pro třetího potomka se nakonec rozhodla.

Rozhodnutí bez vlivu manžela

Dana a Alena uvádějí opačnou zkušenost. Manželé konečné rozhodnutí o tom, zda do rodiny přibude ještě třetí potomek, nechali pouze na uvážení svých manželek. Dana uvedla, že manžel jí nechal zcela volný prostor pro rozhodnutí a nikterak do jejího rozhodování nezasahoval, což nevnímala pozitivně, naopak by větší podporu ze strany manžela očekávala:

Dana na otázku, jak reagoval manžel na třetí těhotenství, odpověděla takto:

„No, bylo to drsný.... Manžel mě nechal. Řekl, že je to moje věc, abych se rozhodla sama. Že jestli to chci, ať to tak nechám, a když ne, že je to moje volba, že bude moje rozhodnutí akceptovat.“

Ačkoliv Dana byla na rozhodnutí sama, pro třetí dítě se rozhodla. Její rozhodnutí ovlivnilo to, že cítila, že ona nemá právo rozhodnout jinak, než rozhodla příroda. *„...tak jsem si podvědomě pořád říkala, že nemám právo rozhodovat jinak – že to příroda chtěla....vnitřně jsem si říkala, že to ta příroda chce.“*

Také Alena se ocitla v podobné situaci, kdy ji těhotenství zaskočilo. Ani ona necítila aktivní podporu, kterou by ze strany manžela ocenila, protože si sama nevěřila, zda bude dobrou matkou a zda třetí dítě zvládne.

Alena: *„Asi by mi pomohlo, kdyby muž víc to třetí hned chtěl. Nechal mě v tom, to bylo ty první dny hrozný.“*

Na otázku, co tedy rozhodlo, že se rozhodla pro třetí dítě, uvedla, že ačkoliv v sobě na jednu stranu cítila rozpor, protože si nedůvěřovala a měla obavy z toho, že není správná matka, řídila se svou intuicí, která jí ujistila v tom, že její rozhodnutí je správné.

Alena: *„Já nejsem matka ta správná, kterou by to naplňovalo a starala se o domácnost, ne to ne, mám uvnitř sebe rozpor, ale zároveň....já si myslím, asi nevím, co to je....asi mě vedl nějaký vnitřní hlas, který mi řekl, že to zvládnou a že se pro to třetí rozhodnuji správně.“*

4. 4. 3. Matka

Vliv orientační rodiny a touha po udržování dobrých vztahů s rodiči a jejich pochopení byla patrná ať v okamžiku samotného rozhodování nebo i poté, co se respondentky již pro třetí dítě rozhodly.

Respondentky zmiňovaly, že ačkoliv se rozhodly pro třetí dítě, trápily je obavy z nepochopení ze strany svých matek, které si buď samy větší rodinu nepřály a ani si ji nezaložily nebo dokonce na základě svých zkušeností s početnější rodinou a větším počtem svých dětí své dcery nepodporovaly ve větším počtu dětí.

Alena, která vyrostla jako jedináček, protože její matka sama více dětí nechtěla z toho důvodu, aby se mohla naplno věnovat své profesní kariéře, popsala okamžik rozhodování:

Alena: „ ... bála jsem se nepochopení a výčitek ze strany mé matky. “

Svou obavu z reakce matky uvedla jako faktor, který vnímala jako ohrožující její třetí těhotenství, ale i přes tyto obavy se pro třetího potomka rozhodla

Alena: „*Moje rodina, jak jsem říkala, není úplně rodinně nakloněna. Matka je vědkyně a pořídila si jen mě, aby jí víc dětí nebránilo v kariéře, takže kvůli mámě jsem váhala. Dokonce jsem se bála, co ona na to (třetí těhotenství) řekne.* “

Dorotka a Marie uvedly, že poté co se pro třetího potomka rozhodly a tuto informaci sdělily svým matkám, které nereagovaly vstřícně, je jejich negativní reakce vlastních matek mrzela. Vůbec pro ně nebyla povzbuzující, ale spíše stresující, avšak ne natolik, že by ohrožovala jejich rozhodnutí.

Dorotka popsala reakci matky na informaci o třetím těhotenství:

Dorotka: „*Mě máma strašně seřvala, co si to dovoluju, že to není jenom moje věc, pořídít si třetí dítě, ale že to je i její věc. Že ona musí taky řešit, jestli ona to zvládne jako babička a že co si to dovoluju takhle za jejími zády se rozhodnout. No a vlastně jsme to našim taky řekli jako posledním...byl to pro mě docela stres – ta představa, jak bude máma reagovat.* “

Dorotčina matka sama vychovala pouze dvě děti a její obavy lze vysvětlit tím, že souvisely především s obavou z toho, zda bude dceři schopná s více dětmi pomáhat. Její negativní reakci lze chápat jako obavu z toho, zda bude mít ve svém věku dostatek sil, aby mohla dceři nadále s dětmi pomáhat.

Marie v souvislosti s tím, jaká byla reakce matky, která sama vychovala čtyři děti:

Marie: „Byla naštvaná (matka) a vynadala mi, že když už mám holku i kluka, proč máme další dítě, když má o rok starší sestra je bezdětná, že by si spíš dítě měla pořídit ona. Že nemáme rozum, do dnešní doby mít tolik dětí, jak to utáhneme? Když i mí bratři mají jen po 2 dětech. Štvalo mě to, že takhle reaguje místo toho, aby se radovala.“

Zde se ale jedná spíše o nesouhlas s jednáním své dcery, ke kterému došla na základě vlastních zkušeností s výchovou a zabezpečením většího počtu dětí po finanční stránce. Matka měla v tomto případě obavy, zda bude mít mladá rodina dostatek finančních prostředků na zabezpečení potřeb všech členů rodiny.

Pouze Alena uvedla, že pro ni byl názor matky na třetího potomka natolik důležitý, že dokonce obava z nepochopení a z negativní reakce z její strany byla označena za ohrožující její třetí těhotenství. Marie a Dorotka také uvedly, že negativní reakce matek na jejich třetí těhotenství pro ně byla nepříjemná a stresující zvláště proto, že by naopak byly rády za jejich podporu a pochopení, avšak jejich těhotenství neohrozila.

Negativní reakce, které vyplývaly jednak z obavy, zda Dorotčina matka bude schopna nadále své dceři pomáhat, a jednak z důvodu určitých obav, aby mladá rodina byla schopna své děti dostatečně zabezpečit, což byl případ Marie.

Z výzkumu tedy vyplynulo, že v dnešní době jsou pro respondentky, které samy založily svou nukleární rodinu, stále velmi důležité harmonicky fungující vztahy se svou orientační rodinou, a to i proto, že je v českém prostředí obvyklé, že se prarodiče stále zapojují do pomoci svým dětem. Přestože prarodiče mají sami vlastní zkušenosti s nesnadným finančním zajištěním početnější rodiny a uvědomují si náročnou a nesnadnou situaci mladých rodičů v dnešní době, byly by respondentky rády, kdyby pocítily ze strany svých matek pochopení.

4. 4. 4. Starší dvě děti

Respondentky uváděly, že také zkušenost ze své současné rodiny a radost a obohacení, které jim již dvě stávající děti přinášely, pozitivně ovlivnilo jejich rozhodnutí pořídit si ještě další dítě.

Monika na otázku, co považovala za to nejdůležitější, když se rozhodovala pro třetí dítě, odpověděla:

Monika: „Pro třetí jsem se rozhodla asi i proto, že jsem viděla ty dvě starší děti, které jsme měli. Byly prostě nejlepší na světě, tak proč nepřidat třetí?“

Podobného názoru byla také Tereza.

Tereza: „Po druhém dítěku jsem si řekla, že třetí by bylo fajn, když jsem je viděla, jak jsou ty starší úžasný, nikdy se s nima nenudím a nudit nebudu. Je to obohacení a radost... je to hezký, mít víc dětí.“

Jitka uvedla, že názor na počet dětí se vyvíjel, ačkoliv měla před svatbou představu o tom, že by chtěla minimálně dvě děti (ale zároveň se nebránila ani osmi). Zkušenost s prvními dvěma ji pozitivně ovlivnila, a to nejen tím, že jí děti přinášely radost a obohacení, ale zároveň cítila upevňování vztahů se svým manželem:

Jitka: „Chtěla jsem tak dvě až osm dětí, ale jak jsem měla nejdříve to jedno a pak dvě, tak se mi to líbilo čím dál tím víc. A o to víc jsem chtěla i to třetí. Bylo to úplně něco nového, ty dvě děti nás obohatily oba (manžela). Vnímáme najednou úplně jiné věci a naopak neřešíme to, co se řešilo dřív, taky my dva jako partneři k sobě máme teď blíž, musíme držet při sobě. A taky si samozřejmě myslíme, že naše děti jsou ty nejúžasnější a nejskvělejší a nejkrásnější (smích).“

Z úryvků je patrné, že pro respondentky jsou jejich děti a rodina, které vnímají jako něco velmi pozitivního, důležitou hodnotou, které přisuzují význam, a která je v našem případě pozitivně ovlivňuje při rozhodování o dalším potomkovi.

4. 4. 5. Kamarádky

Také Alena, která sama vyrostla jako jedináček, uvedla, že ji v rozhodnutí pořídit si více dětí ovlivnila nejen její negativní zkušenost z toho, že sama vyrostla bez sourozence, ale také ji motivovala kamarádka, která měla tři děti a u které viděla vzor toho, jakou rodinu by si sama přála:

Alena: „... a když jsem se seznámila s kamarádkou, která měla tři děti a viděla jsem její (prorodinný) přístup, tak se mi to líbilo. To mě hodně inspirovalo. Viděla jsem, jak to dává, jak tam tak hezky spolu všichni fungují. Líbil se mi způsob jejich života. Mateřství je náročné, ale vlastně i to mi vyhovuje“.

Alena zároveň uvedla, že ačkoliv v sobě na jednu stranu cítila rozpor, protože měla pocit a obavy z toho, že není správná matka, zároveň cítila vnitřní hlas, který říkal, že rozhodnutí mít ještě třetí dítě je to správné.

Alena: „Já nejsem matka ta správná, kterou by to naplňovalo a starala se o domácnost, ne to ne, mám uvnitř sebe rozpor, ale zároveň....já si myslím, asi nevím co to je....asi mě vedl nějaký vnitřní hlas....“

Také Tereza uvedla to, že cítila, že by třetí dítě ještě chtěla, ale zároveň si byla vědoma svých pochyb. Přes veškeré pochybnosti ji v rozhodnutí mít další dítě utvrzovaly vzory v kamarádkách, které již měly zkušenost se třemi či více dětmi a které rodinný život se všemi náročnými situacemi vnímaly pozitivně.

Tereza: „*Ale asi mě taky ovlivnily kamarádky, který měly v té době už tři děti a některé čekaly čtvrté, a viděla jsem, že se to dá zvládnout, že je to hezký mít víc dětí. Je to tedy občas hodně náročné, což jsem taky viděla, ale ve výsledku si to všechny užívaly a viděla jsem, že je to i přesto prostě naplňuje.*“

4. 4. 6. Sociální prostředí – přátelé a známí

Informátorky uvedly, že nejen vliv osobních zkušeností z původní rodiny nebo manželovy rodiny, měly vliv na počet dětí v rodině, ale též uváděly, že je ovlivnily také přátelé a blízké okolí, kde se inspirovaly fungováním a vztahy mezi členy početnějších rodin.

Markéta, která sama pocházela z menší rodiny než manžel, uvedla, že ji inspirovaly jednak harmonické vztahy mezi členy manželovy rodiny, ale také prostředí, ve kterém se pohybovala, tedy v okolí manželových sourozenců a kolegů, kteří měli více dětí.

Markéta: „*...a taky se pohybujeme mezi lidmi, kteří mají všichni hodně dětí. Mezi nimi není snad nikdo, kdo má jenom dvě děti. To se mi líbí a je to pro mě hodně motivující. V práci, tam mají snad taky všechny holky minimálně tři děti, jedna dokonce čtyři.*“

Informátorky také uvedly, že důležitou roli pro ně v okamžiku rozhodování o třetím potomkovi hrála skutečnost, že měly jistotu návratu po další mateřské dovolené na své původní místo do zaměstnání nebo možnost práce z domova a viděly vstřícnost vedoucího, který měl sám zkušenost s malými dětmi v rodině. Jistota návratu na pracovní trh byla pro respondentky důležitá z toho důvodu, že tím měly zaručený finanční příjem, ale také pro ně byla důležitá jistota pracovního místa a pochopení ze strany zaměstnavatele, protože respondentky si byly vědomy toho, že jako matky malých dětí jsou rizikovou skupinou na trhu práce, která nespokojuje zaměstnání.

Markéta na otázku, co považovala za možnou překážku toho mít třetí dítě, uvedla:

Markéta: „*Nemít možnost chodit do práce. Mám strašně vstřícného šéfa a celé instituce Akademie věd (smích). Fakt mi bylo umožněno chodit na jeden až dva dny do práce, a to i jako těhotná se všema třema dětma (smích) a ihned po porodu. A měla jsem flexibilní pracovní dobu. A mohla jsem něco dělat z domova.*“

Také Alena uvedla jako další faktory, které ji pozitivně ovlivnily při rozhodování o třetím potomkovi, vstřícnost a porozumění ze strany vedoucího a jistota toho, že i ona bude mít po mateřské dovolené možnost návratu zpět do pracovního procesu.

Alena: „Mám hodného a chápavého šéfa, který chce, abych tam byla a zůstala i dál. Sám měl děti až pozdě, takže je má teď stejně staré jako já, takže mi rozumí a nic mi nevyčítal a nevyčítá. Mám výhodu, že jsem u nich dobře zapsaná, takže jsem se měla a mám kam se vrátit.“

ZÁVĚR

Ve své bakalářské práci jsem se zabývala otázkou, jaké faktory z pohledu vysokoškolaček ovlivnily jejich rozhodnutí pořídit si ke dvěma stávajícím dětem ještě třetího potomka. Cílem mé práce bylo tedy zmapovat a blíže poznat, jak se vysokoškolsky vzdělané ženy rozhodují pro třetího potomka a protože samotné vzdělání při rozhodování o třetím potomkovi v rodině představuje důležitý kontext, bylo mým cílem popsat, jaký vliv a roli při rozhodování mělo jejich vysokoškolské vzdělání a jak důležité byly další faktory - jejich ekonomická situace, životní zkušenosti z vlastní orientační rodiny, věk, sociální prostředí a aktéři, kteří je při rozhodování ovlivňovali.

Svůj kvalitativní výzkum jsem prováděla formou polostrukturovaných rozhovorů, kdy výzkumný vzorek tvořilo devět vysokoškolsky vzdělaných žen. Vzorek žen jsem vybrala účelově pomocí kritérií, které jsou uvedeny níže:

Ženy měly dokončené **vysokoškolské vzdělání**, tedy všechny měly minimálně titul bakalář. Vysokoškolské vzdělání bylo podmínkou toho, abych je zařadila do zkoumaného vzorku, protože jak vyplývá z dosavadních studií, výše dosaženého vzdělání má vliv na počet narozených dětí, přičemž se stoupajícím vzděláním se zvyšuje pravděpodobnost toho, že se ženám narodí nižší počet dětí, než je tomu u žen se vzděláním nižším (Pikálková, 2003, Hamplová 2002, 2003, Mareš 2008 a další). Ženy s vyšším vzděláním dle uvedených studií uznávají jiné hodnoty a preference než ženy s nižším vzděláním. Vysokoškolačky např. nepovažují dítě za nejvyšší cíl svého života a také se nedomnívají, že by dítě upevňovalo partnerské nebo rodinné vztahy. Vysokoškolačky též mateřství připisují menší hodnotu než ženy se středním nebo základním vzděláním (Mareš, 2008). Díky delšímu studiu zakládají svou rodinu později a své první dítě přivedou na svět v pozdějším věku, s čímž se zvyšuje riziko nenarození dětí ve vyšších pořadích (Hamplová 2003). Vysokoškolačky mají zároveň větší potřebu seberealizace a budování profesní kariéry než ženy s nižším vzděláním, což jim přináší větší komplikace při skloubení výchovy dětí a zaměstnání (Pikálková, 2003).

Respondentky z mého výzkumu se nehlásily k žádnému náboženskému vyznání, neúčastnily se pravidelně bohoslužeb, protože také u věřících žen se vyskytuje větší pravděpodobnost, že přivedou na svět více dětí (Pikálková, 2003).

Mým posledním kritériem bylo to, aby všechny děti, které ženy porodily, pocházely od stejného otce a žena s manželem žila v uzavřeném manželství.

Z mého výzkumu vyplynulo nejprve to, že informátorky pojem *vzdělání* chápaly odlišně, tedy nejen jako souhrn vědomostí, které získaly na základě absolvovaného studia, ale byly si vědomy především

svých specifických odborných znalostí, které měly a které byly potřebné pro jejich povolání. Vzdělání tedy informátorky nejčastěji spojovaly se svou profesí. Ženy z mého výzkumu uváděly, že díky úzké specializaci (např. bioložka, ornitoložka a zároveň šéfredaktorka odborného časopisu, procesní specialista ve farmaceutické výrobě, překladatelka z francouzského jazyka, překladatelka z ruského a ukrajinského jazyka, specializovaná zdravotní sestra, biomedicínská technička, praktická lékařka), kterou získaly, jsou schopny vykonávat odbornou a specializovanou práci, která jim zajišťuje jistotu pracovního místa a také jistý finanční příjem. Vzdělání také dávaly do souvislosti s vysokoškolským titulem, který užívají u svého jména a který jim z jejich pohledu, nezávisle na jejich specializaci, přinášel jistotu uplatnění na trhu práce a lepší sociální postavení. Jedna z informátorek připisovala velký význam svému vysokoškolskému titulu, protože jí, jak uvedla, přinášel výhody při komunikaci s lékaři během těhotenství a pobytu v porodnici.

Z dat, která jsem od svých informátorek získala, dále vyplynulo, že vyšší vzdělání a díky němu získaná odbornost mělo spíše pozitivní vliv na rozhodování o větším počtu dětí, které si ženy v konečném důsledku mohly pořídit. Dosažení vyššího vzdělání a odbornosti jim totiž umožnilo dobré uplatnění na trhu práce a eliminovalo strukturální rizika, jako jsou sociální a ekonomické nejistoty. Informátorky získaly dobrou pozici na trhu práce a především jistotu určitého finančního příjmu i v době, když byly na mateřské nebo rodičovské dovolené, což uváděly jako faktor, který je při rozhodování o dalším dítěti pozitivně ovlivňoval.

Důležité, jak informátorky uváděly, byla ale nejen jejich odbornost a specializace, ale také to, že již před třetím otěhotněním měly zkušenost z trhu práce, protože všechny byly po ukončení studia a před prvním otěhotněním zaměstnané, ať na plné nebo jen částečné úvazky, tedy získaly určitou praxi. Informátorky též uváděly, že se svým zaměstnavatelem byly ve většině případů v kontaktu i během druhé a třetí rodičovské a mateřské dovolené, protože buď měly možnost alespoň částečně pracovat z domova (např. šéfredaktorka odborného časopisu) nebo vypomáhaly v zaměstnání podle potřeby zaměstnavatele v době nárazových akcí (Dorotka v době konání aukcí ve své firmě) nebo pracovaly i během rodičovské dovolené pouze na minimální pracovní úvazek na jeden nebo dva dny v týdnu (Markéta), čímž si zajišťovaly alespoň částečný příjem a zároveň si díky tomu byly jisté svým návratem zpět na trh práce, který není pro matky, v případě že stráví při péči o malé děti doma několik let, jednoduchý. Jistotu svého návratu na trh práce připisovaly své odborné specializaci, které si jejich zaměstnavatel cenil, a proto jim umožnil spolupráci formou zkrácených pracovních úvazků nebo prací z domova. Zaměstnavatel měl pro ženy s více dětmi pochopení, což mé respondenty uvedly jako faktor, který též pozitivně ovlivnil jejich rozhodnutí pro třetího potomka.

Esping-Andersen et. al. (2002 in Sirovátka 2006) v teorii *child gap* hovoří o rozdílu v počtu dětí, které by si ženy přály a kolik si jich nakonec pořídí, v souvislosti se zvyšující se sociální nejistotou a obtížích žen uspokojivě skloubit zaměstnání s péčí o rodinu. V souvislosti s možností částečných úvazků nebo práce z domova během mateřské nebo rodičovské dovolené ženy z mého výzkumu uvedly, že neměly problém při kombinování zaměstnání s péčí o malé děti. V této souvislosti také vysokoškolačky z mého výzkumu neuváděly, že by se setkávaly s diskriminací na trhu práce, která by ohrožovala jejich návrat na pracovní trh z důvodu péče o více potomků, a také neuváděly, že by dítě považovaly za překážku svého profesního života.

Dle kategorizace žen, jež uvádí preferenční teorie, lze tedy mé informátorky zařadit do nejpočetnější skupiny žen, označované autorkou teorie Catherine Hakimovou (2000) jako *adaptivní typ*, tedy ženy, preferující kombinaci zaměstnání a rodiny.

Na rozhodování o dalším potomkovi měly však vliv také další faktory. Jak z mého výzkumu vyplynulo, při rozhodování o počtu dětí v rodině je důležitý názor obou partnerů na preferovaný počet dětí a to, jak se jejich preference vzájemně ovlivňují nebo prolínají, což potvrzuje teorii konfliktních preferencí (Voes in Sirovátka 2006).

Význam partnera při rozhodování o počtu dětí uváděly informátorky jak v jeho pasivním ale také aktivním přístupu. Informátorky se shodly na aktivní spoluúčasti a shodě s partnerem na počtu dětí před vlastním otěhotněním. Pokud však ženy otěhotněly neplánovaně, nebyla partnerova role vždy aktivní. Informátorky uváděly, že v případě, že muž nechal rozhodnutí o třetím potomkovi na jejich uvážení, vnímaly tento fakt spíše negativně a jeho aktivní podporu a pozitivní přístup by uvítaly.

Důležitou roli při rozhodování dále hrála, což také dokazuje ve své studii Pikálková (2003), **zkušenost z orientační rodiny** a dětství strávené ve velkém sourozeneckém kolektivu, přičemž pokud mé respondentky vyrůstaly ve větší orientační rodině a pokud zkušenosti z ní hodnotily pozitivně, samy si přály také více dětí. Dále však vyplynulo, že pokud respondentky měly zkušenosti z vlastní malé orientační rodiny a zároveň jejich manžel pozitivně vnímal zkušenosti z většího sourozeneckého kolektivu, byla při rozhodování pro mé informátorky jeho zkušenost natolik důležitá, že je ovlivnila v pořízení dětí ve třetím pořadí. Při rozhodování bylo pro informátorky také významné to, zda ve větší manželově rodině z pohledu informátorek panovaly dobré rodinné vztahy, které ony samy neměly možnost zažít.

Vzor dobře fungujících vztahů se objevil v reakcích respondentek. Jak jsem uvedla výše, mé informátorky samy nebyly praktikující věřící a ani se nehlásily k žádnému náboženskému vyznání. Nicméně z rozhovorů vyplynulo, že pokud však pocházely z menších rodin než manžel a pokud se

manželova rodina se hlásila ke katolické víře, byly v okamžiku rozhodování ovlivněny prorodinně orientovaným životním stylem této manželovy rodiny. Informátorky dávaly do spojitosti hezké harmonické vztahy panující v manželově rodině právě s vírou, ke které se manželova rodina hlásila. Je tedy zřejmé, jak z výzkumu vyplynulo, že zkušenost z orientační rodiny je v okamžiku rozhodování zásadní. Ti, kteří určitou zkušenost ze své rodiny postrádají, ať jsou to respondentky nebo jejich manželé, nechávají se pozitivně ovlivnit vzorem dobrých a fungujících vztahů a zkušeností z druhých rodin k většímu počtu potomků.

Význam orientační rodiny a touha po dobře fungujících vztazích se ve výzkumu objevily také ve spojitosti s matkami respondentek. Respondentky uvedly, že ačkoliv se samy rozhodly pro třetí těhotenství, nebyly si v několika případech jisté jeho vítaným přijetím u svých matek. Očekávaný nesouhlas s pořízením třetího potomka ze strany matek nebyl sice, až na jednu výjimku, označován jako ohrožující třetí těhotenství, ale jak z rozhovorů vyplynulo, informátorky by po této stránce podporu ze strany svých matek uvítaly. Pokud se matky k jejich rozhodnutí nestavěly pozitivně, protože samy neměly zkušenosti s výchovou více dětí nebo se obávaly těžkostí, které mladou rodinu zatíží po finanční stránce, případně se obávaly toho, že nebudou dcerám schopny vypomoci s více dětmi, označovaly informátorky negativní reakci svých matek pro jejich rozhodnutí k založení větší rodiny jako nepříjemnou a stresující.

Pozitivní zkušenosti s výchovou již předchozích dvou dětí a radost z toho, co informátorkám tyto dvě děti přinášely a jak emocionálně naplňovaly jejich život, byly hodnoceny jednoznačně kladně a byly také označené za pozitivně ovlivňující jejich rozhodování, které vedlo k tomu, že ženy chtěly ještě třetí dítě v pořadí. Pokud bychom porovnávali náklady a zisky podle teorie racionální volby (Becker 1997 in Sirovátka 2006), které informátorkám z mého výzkumu pořízení větší rodiny přináší, tak zisk v podobě radosti a potěšení z dětí převážil nad ekonomickou zátěží, kterou pořízení početnější rodiny přinese.

V mém výzkumu jsem dále zjišťovala, jaký vliv v okamžiku rozhodování pro třetího potomka hrály pro mé informátorky **ekonomické podmínky** rodiny. Informátorky neuváděly, že by se nacházely v takové finanční nouzi, která by zásadně ohrožovala jejich rozhodnutí pořídit si dalšího potomka, a zároveň se shodly na tom, že důležitou roli v okamžiku rozhodování hrála jistota zajištěného vlastního bydlení, které ještě stále není pro dnešní mladou generaci snadno dostupné. Po této stránce vnímaly své životní podmínky pro založení větší rodiny příznivě.

Pokud finanční situace v době rozhodování nebyla informátorkami vnímána jako bez problémová, pak o financích s manželem neuvažovali nebo je pouze zvažovali, ale finance při rozhodování

nehrály roli. V situaci, kdy finanční situaci hodnotily informátorky jako ne dobrou, tak finance uvádí jako faktor, který jejich rozhodování ovlivňoval. Pouze v případě jedné informátorky byly finance označeny jako ohrožující další těhotenství, ale i zde se situace nakonec vyřešila. Jak informátorka uvedla, podařilo se jí navázat při třetím těhotenství na předchozí rodičovskou dovolenou, a tudíž její příjem v podobě sociálních dávek kontinuálně navázal a informátorka si třetího potomka mohla díky jistotě těchto financí pořídit.

Dále vyplynulo, že ačkoliv se finanční situace nejevila v některých případech jako bezproblémová, vyskytly se určité faktory, které pomohly respondentkám jejich situaci ulehčit.

Důležitý byl životní styl rodiny a také aktivní přístup samotných informátorek. Pokud se informátorky k vyřešení, z jejich pohledu nedobré finanční situace, samy snažily aktivně zapojit, šetřily dle jejich názoru zbytečné výdaje např. nepořizováním drahých jednorázových plen a raději zvolily variantu praní bavlněných plen, nebo vaření svých přesnídávek, kdy si byly vědomy nutnosti vynaložení větší pracnosti a své energie. Respondentky také nepovažovaly za nutné pořizování nového oblečení a potřeb pro očekávaného potomka. Svým aktivním přístupem tedy pomáhaly rodině finanční prostředky ušetřit.

Dále informátorky uváděly, že ačkoliv nevnímaly svou finanční situaci jako dobrou, byla pro ně důležitá jistota manželova příjmu a vědomí toho, že po uplynutí další mateřské a rodičovské dovolené budou mít možnost v celku bez problémů vrátit na trh práce. Důležitou rolí dle informátorek v okamžiku rozhodování hrál sociální systém státu, kdy se mohly spolehnout na rodičovské a mateřské příspěvky, které jim naopak zajistily jistý příjem po dobu, kdy se budou starat o další malé dítě.

Esping-Andersen et al. (2002 in Sirovátka 2006) upozorňují na fakt, že v dnešní době si lidé pořizují méně dětí, než kolik by si přáli mít, z důvodu vysokých přímých nákladů spojených s dětmi. Z realizovaných rozhovorů vyplynulo, že informátorky nepovažovaly náklady spojené s pořízením třetího dítěte za tak významné. Tento fakt vysvětlovaly tím, že vzhledem k tomu, že měly již dětské oděvy a veškeré vybavení, které malé dítě potřebuje po starších dětech, nebylo nutné pořizovat pro třetího potomka vybavení nové. Finanční jednorázové zatížení u pořízení třetího malého dítěte bylo uváděno jako „minimální“. Za největší možnou investici považovaly pořízení nového vozu, ale zároveň uvedly, že tři malé děti a jejich povinné autosedačky se do běžného auta umístí bez problémů, tudíž ani tato investice nebyla nutná. Mé respondentky se shodly na tom, že malé děti nejsou velká investice, ale větší investicí a větší finanční zátěží cítí, až děti povyrosteou a bude jim třeba zajistit vhodné mimoškolní aktivity a vzdělání. Ale i v tomto případě respondentky uváděly, že

počítají po uplynutí rodičovské dovolené s nástupem do zaměstnání na plný úvazek a tudíž zajištění většího finančního přínosu také z jejich strany do rodinného rozpočtu.

Sociální prostředí, v mém výzkumu zaměstnanecký kolektiv informátorek, který tvořili kolegové s početnějšími rodinami nebo početnější rodiny manželových sourozenců a také známých, se kterými byly mé informátorky ve styku a v jejichž okolí se pohybovaly, byly při rozhodování pro početnější rodinu označeny za inspirující. Dále vzory v blízkých kamarádkách, které samy měly více dětí a jejich kladně hodnocené zkušenosti s více dětmi, uvedly informátorky jako pozitivně ovlivňující jejich rozhodování k vlastní početnější rodině.

Subjektivní vnímání překážek – věk a fyzická kondice

Ženy často uváděly jako možnou překážku v pořízení dalšího potomka obavy ze svého věku a s tím spojených rizik, které mohou starším matkám zkomplikovat těhotenství, porod nebo zdraví dítěte. Informátorky však subjektivně vnímaly svůj „starší“ věk, některé se považovaly za starší rodičky ve 31 letech, jiné se naopak ani ve věku blížícím se hranici čtyřiceti let se za „starší rodičky“ nepovažovaly. Informátorky uváděly fyzickou a psychickou únavu spojenou s péčí o dvě stávající děti nebo též své zdravotní komplikace za ohrožující jejich rozhodnutí pro třetí těhotenství. Faktor, který jednoznačně negativně působil na mé informátorky v okamžiku rozhodování, přesto v konečném důsledku rozhodnutí pro třetí těhotenství neovlivnil, byl strach z třetího porodu, získaný zkušenostmi z porodů předchozích.

Informátorky se nakonec i přes uvedené faktory pro třetího potomka rozhodly.

LITERATURA:

- BARTÁKOVÁ, Helena. 2006. „Problémy přechodu žen na trh práce po rodičovské dovolené“. In SIROVÁTKA Tomáš. et. al. *Rodina, děti a zaměstnání a sociální politika*, Brno: Fakulta sociálních studií, s.203 - 233
- BARTÁKOVÁ, Helena. 2008. „Problémy přechodu žen na trh práce po rodičovské dovolené“. In SIROVÁTKA Tomáš. a HORA Ondřej. (eds.). *Rodina, děti a zaměstnání v české společnosti*, Brno: Fakulta sociálních studií, s.175 – 202.
- DISMAN, Miroslav. 2002. *Jak se vyrábí sociologická znalost*, Praha: Karolinum.
- EZZEDDINE, Petra. HEŘMANSKÝ, Martin. NOVOTNÁ, Hedvika. SEIDLOVÁ, Gabriela. ŠŤOVÍČKOVÁ, Magdalena. VAŇKOVÁ, Markéta. 2009. E_Úvod do společenskovedních metod [online]. [cit. 2014-01-04]. 2009. Dostupné z: < <http://moodle.fhs.cuni.cz/course/view.php?id=614>>
- FIALA, Tomáš. 2002. *Vývoj manželské plodnosti druhého a třetího dítěte v pořadí v České republice během posledních padesáti let*, Demografie 2002, č. 2 s. 83.
- FERJENČÍK, Ján. 2000 *Úvod do metodologie psychologického výzkumu*, Praha: Portál.
- FIALOVÁ, Ludmila et al. 1996. *Dějiny obyvatelstva českých zemí*. Mladá fronta.
- FIALOVÁ Ludmila, HAMPLOVÁ, Dana, KUČERA, Milan. VYMĚTALOVÁ, Simona. 2000. *Představy mladých lidí manželství a rodičovství*, Praha: SLON.
- GIDDENS, Anthony. 2009. *Sociologie*, ARGO.
- HAKIM, Cathrine. 2000. *Work-lifestyle choices in the 21st century: Preference theory*. Oxford: Oxford University Press.
- HORSKÝ, Jan. SELIGOVÁ, Markéta. 1997. *Rodina našich předků*, Nakladatelství lidové noviny
- HAMPLOVÁ, Dana. 2003. „Vstup do manželství a vzdělání českých žen: generace 1952 – 1982“. In HAMPLOVÁ, Dana. RYCHTAŘÍKOVÁ, Jitka. PIKÁLKOVÁ, Simona. 2003. *České ženy: vzdělání, partnerství, reprodukce a rodina*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR, s. 5 – 11.
- HAMPLOVÁ, Dana. PIKÁLKOVÁ, Simona. 2002. „Manželství, nesezdaná soužití a partnerský vztah“. in Mansfeldová Z. a Tuček M., *Současná česká společnost*, Sociologické studie, Praha: Sociologický ústav AV ČR, s. 127 – 148.
- HAŠKOVÁ, Hana. 2011. *Vstup žen na pracovní trh* [online]. [cit. 2014-11-11]. Dostupné z : < http://www.genderonline.cz/uploads/1eb7809f1f9a2ab9463e107cb7bd10fdea72a296_promeny- >
- HENDL, Jan. 2005. *Kvalitativní výzkum*, Praha: Portál.
- JANDOUREK, Jan. 2001. *Sociologický slovník*, Praha: Portál.
- JANDOUREK, Jan. 2008. *Průvodce sociologií*. Praha: GRADA
- KALIBOVÁ, Květa. PAVLÍK, Zdeněk., VODÁKOVÁ, Alena. 2009. *Demografie (nejen) pro demografy*, Praha.

- KŘÍŽKOVÁ, Alena. 2002. Antotace knihy Catherine Hakim work – lifestyle choices in the 21 st century.preference theory. Oxford University Press. [online]. [cit. 2014-11-11]. Dostupné z : < http://www.genderonline.cz/download/Rocnik03_04_2002.pdf>
- MANSFELDOVÁ, Zdenka. TUČEK, Milan. 2002. *Současná česká společnost*. Sociologické studie, Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- MATĚJČEK, Zdeněk. 1989. *Rodiče a děti*. Praha: Avicenum.
- MATOUŠEK, Oldřich. 1997. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- MAREŠ, Petr. 2006. „Zaměstnání, rodina a dítě v dynamice moderní společnosti“. In SIROVÁTKA Tomáš. et al. *Rodina, zaměstnání a sociální politika*. Brno: Fakulta sociálních studií,
- MAREŠ, Petr. 2008. „Hodnota dítěte v životě českých rodin“. In SIROVÁTKA Tomáš. et al., *Rodina, děti a zaměstnání v české společnosti*. Brno, s. 97 – 119.
- MOŽNÝ, Ivo. 1999(a), *Proč tak snadno...* , Praha: Sociologické nakladatelství.
- MOŽNÝ, Ivo. 1999(b), *Sociologie rodiny*, Praha: Sociologické nakladatelství.
- MOŽNÝ, Ivo. 2002. *Česká společnost: nejdůležitější fakta o kvalitě našeho života*. Praha: Portál.
- MOŽNÝ, Ivo. 2006. *Rodina a společnost.*, Praha: Sociologické nakladatelství.
- PAKOSTA, Petr. 2009. Proč chceme děti: hodnota dítěte a preferovaný počet dětí v ČR. [online]. [cit.2014-10-3] dostupné z: < http://sreview.soc.cas.cz/uploads/5b7a99c8c0f63834cd821d8ea66a7702837534ba_PakostaSC2009-5.pdf?origin=publication_detail>
- PIKÁLKOVÁ, Simona. 2003. „Třetí dítě v rodině: plány a realita u žen s různým stupněm vzdělání“.In: HAMPLOVÁ, Dana. RYCHTAŘÍKOVÁ, J., PIKÁLKOVÁ, S. *České ženy: vzdělání, partnerství, reprodukce a rodina*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR, s. 84 – 106.
- RYCHTAŘÍKOVÁ, Jitka. 2002. „Minulá a současná diferenciacie reprodukce v Evropě“.In MANSFELDOVÁ, Z. TUČEK, M. *Současná česká společnost*, Sociologické studie, Praha, Sociologický ústav AV ČR, s. 107 – 127.
- SOBOTKOVÁ HOLINSKÁ, Hana. 2011. *Proč máte tolik dětí*. Nepublikovaná bakalářská práce.
- STRAŠILOVÁ, Gabriela, 2013 *Husakovy versus Havlovy děti*. Statistika a my. [online]. [cit. 2014-11-11] . Dostupné z < [www: http:// statistikaamy.cz/2013/12/husakovy-versus-havlovy-deti/](http://statistikaamy.cz/2013/12/husakovy-versus-havlovy-deti/)>
- SINGLY de, Francois. 1999. *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál.
- SIROVÁTKA, Tomáš et al. 2006. *Rodina, zaměstnání a sociální politika*. Brno: Fakulta sociálních studií, SIROVÁTKA, Tomáš. HORA, Ondřej. (eds.) 2008. *Rodina, děti a zaměstnání v české společnosti*. Brno: Albert, Fakulta sociálních studií,
- SUCHANEC, Miroslav. 2008. „Pořizují si české ženy své děti ke snížení vlastní nejistoty? Posouzení relevance teorie redukce nejistoty skrze rodičovství v českém prostředí“. In SIROVÁTKA, Tomáš. HORA, Ondřej. (eds.). *Rodina, děti a zaměstnání v české společnosti*. Brno: Fakulta sociálních studií, s. 289 - 314

SVOBODOVÁ, Kateřina. 2007. *Životní situace vícedětných rodin*, [online]. 2007 [cit.2014-11-11]. Dostupné z: < http://www.vupsv.cz/Fulltext/vz_241.pdf. >

ŠŤASTNÁ, Alena. 2006. *Mění se struktura rodin a závislé děti*, [online]. [cit.2014-01-11]. Dostupné z: http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=375>

ŠŤASTNÁ, Anna. 2007. *Druhé dítě v rodině – preference a hodnotové orientace českých žen*. Praha: Sociologický ústav, AV ČR

ŠVARŤÍČEK, Roman. ŠEĎOVÁ, Klára a kol. 2007. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál.

REICHL, Jiří. 2009. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada.

RYCHTAŘÍKOVÁ, Jitka. *Změny generační plodnosti v České republice se zaměřením na vzdělání žen*, 2004. Demografie. roč. 46, č. 2, s. 77 – 90.

VALENTOVÁ, Marie 2006, „Postoje k opatřením týkajícím se rodiny a rovnováhy pracovního a rodinného života (mezinárodní srovnání)“. In SIROVÁTKA T. et al. *Rodina, zaměstnání a sociální politika*, 2006, Brno, s. 165 – 203.

WINKELHOFER, Martina. 2011. *.Das Leben adeliger Frauen, Alltag in der k.u.k. Monarchie*. Innsbruck/Wien: Haymon tb.

ONLINE DATOVÉ ZDROJE

PORTÁL ČSÚ (ČESKÉHO STATISTICKÉHO ÚŘADU):

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. 2006. *Počet a struktura narozených*. [online], staženo 1.11.2014 [cit.2014-12-12]. Dostupné z: < <http://www.czso.cz/csu/2014edicniplan.nsf/p/320181-14>>

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD . 2014(a) *Statistická ročenka 2014*. [online], staženo 1.11.2014 [cit.2014-12-12]. Dostupné z: < http://www.czso.cz/csu/2014edicniplan.nsf/kapitola/320198-14-r_2014-0400>

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. 2014(b). *Živě narození podle legitimacy a pořadí*. [online], staženo 1.11.2014 [cit.2014-12-09]. Dostupné z: < http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/publ/0001-13-r_2013>

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD, 2014. (C)*Živě narození mimo manželství podle vzdělání matky, pořadí a podle vzdělání otce*. [online], staženo 1.11.2014 [cit.2014-12-12]. Dostupné z: < <http://www.czso.cz/csu/2014edicniplan.nsf/p/130067-14>>

PROJEKCE OBYVATELSTVA. 2013. ČSÚ. [online], staženo 20. 9. 2014 [cit.2014-12-12]. Dostupné z: <[http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/A6003061EE/\\$File/402013u.pdf](http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/A6003061EE/$File/402013u.pdf)>

OSTATNÍ:

SOCIÁLNÍ DÁVKY 2014, [online]. staženo 20. 9. 2014 [cit. 2014-08-12]. dostupné z: < <http://socialni-davky-2014.eu/matrska-2014/>>

Přílohy:

Seznam témat rozhovoru:

Jméno respondentky:

Rok narození:

Rok narození dětí:

Zaměstnání/Profese:

Dosažené vzdělání:

Popiš mi rodinu, ze které pocházíš a počet sourozenců, mezi kterými jsi vyrostla.

Popiš mi rodinu svého manžela.

Vyprávěj mi o rozhodování o třetím potomkovi.

Můžeš popsat vaši rodinnou situaci v době rozhodování?

Co všechno ovlivnilo (ovlivňovalo) tvoje rozhodování mít třetího potomka?

Co bylo ale to nejdůležitější pro to, že ses rozhodla mít 3 děti?

Co jsi považovala za případnou největší možnou překážku toho mít třetí dítě?

Existoval nějaký faktor, který jste zvažovali, jestli to třeba opravdu zvládnete i se třetím dítětem?

Jak jste s manželem přemýšleli o financích a jak ovlivňovaly vaše rozhodování?

Jak se podílí manžel a prarodiče na chodu domácnosti? Jak máte s mužem rozdělené role v domácnosti?

Jaká je tvoje pozice na trhu práce?

Jak kloubíš mateřství se svojí profesí?

Jak vnímáš svoje vzdělání? A jak tě ovlivnilo nebo ovlivňovalo během rozhodování?

